

มองโลกมองไทย: เกิดอะไรขึ้นกับสังคมศาสตร์ (ไทย)¹
Peering World into Thai: What Happens to
(Thai) Social Science?

วิสุทธิ์ เวชวรารักษ์

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

Whisut Vejvarabhorn

Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre

(Public Organization)

Email: whisut.v@sac.or.th

วันรับบทความ: 2 มีนาคม 2566 (Received March 2, 2023)

วันแก้ไขบทความ: 10 เมษายน 2566 (Revised April 10, 2023)

วันตอบรับบทความ: 15 มิถุนายน 2566 (Accepted June 15, 2023)

บทคัดย่อ

สังคมศาสตร์ไทยได้รับอิทธิพลทางความคิดและทฤษฎีมาจากโลกตะวันตกอันเป็นต้นกำเนิดของการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับสังคม อย่างไรก็ตาม สถานะและความรู้สังคมศาสตร์ของไทยถูกตั้งคำถาม ท่ามกลางบริบทของสังคมศาสตร์โลก สังคมศาสตร์ของไทยดำรงอยู่ตรงไหน หน้าตาของสังคมศาสตร์ไทยมีลักษณะอย่างไร และเพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น บทความนี้มุ่งสำรวจพัฒนาการของสังคมศาสตร์โลกและสังคมศาสตร์ไทยเพื่อตอบคำถามดังกล่าว โดยเสนอว่า พัฒนาการของสังคมศาสตร์ไทยเป็นผลมาจากการปะทะประสานของบริบททางการเมืองและสังคมในช่วงสงครามเย็น ในขณะที่สังคมศาสตร์โลกมีพัฒนาการต่อไป แต่สังคมศาสตร์ไทยยังอยู่กับการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ด้านการพัฒนาในบริบทสงครามแบบอื่น ๆ ในยุคสมัยถัด ๆ มา ความรู้สังคมศาสตร์ไทยที่ได้รับมาจากการปะทะประสาน

กลายเป็นสังคมศาสตร์กระแสหลักผ่านการอุดหนุนการวิจัยภายใต้โจทย์ด้านการพัฒนาที่รัฐต้องการ ในภาวะดังกล่าว การสร้างความรู้สังคมศาสตร์ภายใต้โจทย์แบบอื่นไม่ได้รับความสำคัญจนเกิดความไม่สมดุลของการสร้างความรู้ รวมถึงมีสถานะแบบกลับตาลปัตรเมื่อเทียบกับพัฒนาการของสังคมศาสตร์โลกในภาพรวม

คำสำคัญ: สังคมศาสตร์ พัฒนาการ การวิจัย สถานะ ความรู้

Abstract

Thai Social Science is influenced by western world where social inquiries originated. However, the status and knowledge of Thai social science fall into questions. Amid the context of globalized world, where does Thai social science stand? What is the character of Thai social science? And why has it become like that? To answer these questions, this article examines the evolution of social science between the Western world and Thailand, arguing that the development of Thai social science resulted from the collision of social and political contexts during the Cold War. While Western social science advances, Thai social science lags behind. With government support, the feature received during the Cold War period becomes mainstream social science until now. Conducting social research in other ways appears unimportant. As a result, there is incommensurable knowledge with reverse status in comparison to Western social science.

Keywords: Social Science, Development, Research, Status, Knowledge

บทนำ

นับตั้งแต่คำว่าสังคมศาสตร์ (social science)² ถูกใช้เป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1824 โดยวิลเลียม ธอมป์สัน (William Thompson) เพื่อก้าวข้ามขีดจำกัดทางวิชาการแบบสองขั้วความคิด คือระหว่างวิธีคิดแบบวัตถุนิยมทางวิทยาศาสตร์และวิธีคิดแบบศีลธรรมเชิงเหตุผล นิยามที่เป็นรูปร่างของสังคมศาสตร์ในฐานะที่เป็นศาสตร์อันว่าด้วยการศึกษาสังคม (science of society) ก่อตัวขึ้นในเวลาต่อมาไม่นานนัก กล่าวคือสังคมศาสตร์ถูกใช้อย่างถึงการศึกษาระบบสังคมวิทยาโดยออคูสต์ กอมต์ (Auguste Comte) ในปี ค.ศ. 1838 ภายใต้ความพยายามประยุกต์วิธีการแบบวิทยาศาสตร์ (scientific method) มาใช้อธิบายระเบียบและเรื่องราวในสังคม จนถึงปัจจุบันนี้ คำว่าสังคมศาสตร์ถูกใช้ในความหมายกว้าง คือในฐานะที่เป็นหมวดหมู่ของศาสตร์ซึ่งพยายามอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมในลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสังคมวิทยา มานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และประวัติศาสตร์ นิยามของสังคมศาสตร์ในปัจจุบันจึงพิจารณาได้จากชุดของกิจกรรมในการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับสังคมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ ผ่านกระบวนการศึกษาวิจัยอย่างมีแบบแผน

กล่าวได้ว่าการศึกษาศังคมศาสตร์ในประเทศไทยได้รับอิทธิพลทางความคิดและทฤษฎีมาจากโลกตะวันตกอันเป็นต้นกำเนิดของการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับสังคม อย่างไรก็ตาม สถานะและความรู้สังคมศาสตร์ของไทยถูกตั้งคำถาม ท่ามกลางบริบทของสังคมศาสตร์โลก สังคมศาสตร์ของไทยดำรงอยู่ตรงไหน หน้าตาของสังคมศาสตร์ไทยแท้จริงแล้วมีลักษณะอย่างไร และเพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น เพื่อตอบคำถามว่าด้วยสถานะและความรู้ทางสังคมศาสตร์ของไทยในโลกปัจจุบัน การสำรวจพัฒนาการของ สังคมศาสตร์โลกในกระแสความเปลี่ยนแปลงที่สังคมศาสตร์ไทยได้รับการถ่ายทอดมา อาจเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับการตอบคำถามดังกล่าว เนื้อหาในบทความนี้เริ่มจากการสำรวจพัฒนาการของสังคมศาสตร์โลกหรือสังคมศาสตร์สากล อันถือกำเนิด

ขึ้นในทวีปยุโรปและมีพัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน จากนั้นจึงกล่าวถึงพัฒนาการของสังคมศาสตร์ไทย โดยเน้นให้เห็นถึงแนวการสร้างความรู้สังคมศาสตร์กระแสหลักที่รัฐให้การสนับสนุนโดยสัมพันธ์กับบริบททางสังคม ควบคู่ไปกับพัฒนาการของสังคมศาสตร์ในโลกรวิชาการ จากนั้นจึงสรุปโดยมุ่งตอบคำถามข้างต้นผ่านการเปรียบเทียบพัฒนาการของสังคมศาสตร์โลกและไทย

มองโลก

ด้วยเหตุที่สังคมศาสตร์ในประเทศไทยได้รับอิทธิพลทางความคิดและทฤษฎีมาจากโลกตะวันตก การตอบคำถามข้อแรกที่ว่าสังคมศาสตร์ไทยดำรงอยู่ตรงไหน เรียกร้องการสำรวจพัฒนาการของสังคมศาสตร์โลกหรือสังคมศาสตร์สากลนับแต่กำเนิดจนถึงปัจจุบัน ข้อโต้แย้งทางวิชาการ สถานการณ์ทางการเมืองและสังคม ตลอดจนการคลี่คลายของความรู้ท่ามกลางกระแสความคิดต่าง ๆ อาจช่วยชี้ให้เห็นพัฒนาการของสังคมศาสตร์ในบรรยากาศของยุคสมัยต่าง ๆ (as cited in Porter & Ross, 2003; Lemert, 2016; Court, 2020) ซึ่งจะนำไปสู่การเปรียบเทียบเพื่อระบุตำแหน่งแห่งที่ในความก้าวหน้าของความรู้สังคมศาสตร์ไทยได้ต่อไป

กำเนิดสังคมศาสตร์

ในความเป็นจริงแล้ว ไม่มีศาสตร์ใดเกิดขึ้นจนกระทั่งคริสต์ศตวรรษที่ 19 (Court, 2020) ความรู้แบบต่าง ๆ มีสถานะเป็นปรัชญา (philosophy) ซึ่งให้ความสำคัญกับการถกเถียงและการครุ่นคิดอย่างเป็นระบบ โดยแยกออกเป็นปรัชญาธรรมชาติ (natural philosophy) และปรัชญาศีลธรรม (moral philosophy) เรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติถูกแยกออกจากศีลธรรมซึ่งให้ความสำคัญกับความคิด จิตวิญญาณ และคุณงามความดี (Porter & Ross, 2003) ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 การปฏิวัติอเมริกาเพื่อแยกตัวออกจากการปกครองของสหราชอาณาจักรในปี ค.ศ. 1775 และการปฏิวัติฝรั่งเศสเพื่อยกเลิกระบอบกษัตริย์ในปี ค.ศ. 1789 นำไปสู่การตั้งคำถามเชิงสังคมใน

หมิ่นนักวิชาการและปัญญาชนภายใต้ปรัชญาศีลธรรมในประเด็นเรื่องเสรีภาพ (liberty) ความเท่าเทียม (equality) สิทธิมนุษยชน (human rights) และอำนาจชอบธรรมของรัฐบาล (legitimate power of government) (Court 2020) รากฐานของสังคมศาสตร์ในปัจจุบันโดยแรกเริ่ม จึงเกิดขึ้นโดยมีเป้าหมายทางการเมืองเพื่อการเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่และปลดปล่อยผู้คนออกจากกระบอบอำนาจที่เคยกำกับควบคุม ตลอดจนเป็นเครื่องมือช่วยทำความเข้าใจสถานะที่สังคมปราศจากความมั่นคงท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่

แม้ความรู้เชิงสังคมในช่วงเวลานี้จะยังไม่มีสถานะเป็นศาสตร์ แต่องค์ความรู้ของสังคมศาสตร์ค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นจากความพยายามอธิบายสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างเป็นระบบบนหลักเหตุผล เหตุการณ์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ นำไปสู่การเปลี่ยนรูปของลักษณะการให้เหตุผลความรู้เชิงปรัชญาสองสายคือปรัชญาธรรมชาติซึ่งมุ่งอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ และปรัชญาศีลธรรมซึ่งมุ่งอธิบายความผิดชอบชั่วดีที่มนุษย์พึงประพฤติปฏิบัติ เปลี่ยนไปสู่สถานะของศาสตร์ในยุคสมัยที่ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติกำลังรุ่งเรือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อวิธีการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ซึ่งอาศัยหลักการให้เหตุผลและการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์กลายเป็นมาตรฐานให้การศึกษาสังคมจนนำไปสู่การถือกำเนิดขึ้นของสังคมศาสตร์อย่างจริงจังในเวลาต่อมา

โลกที่เปลี่ยนไป

ณ จุดเปลี่ยนผ่านไปสู่ศตวรรษใหม่ การปฏิวัติที่เกิดขึ้นเมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 นำไปสู่การเปลี่ยนผ่านของโลกสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วยความคาดหวัง เช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในสหราชอาณาจักรเมื่อปี ค.ศ. 1760 และกระจายไปทั่วยุโรป การเมืองแบบประชาธิปไตย ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และความรู้แบบวิทยาศาสตร์ ปรากฏเป็นเสาหลักสำคัญของโลกสมัยใหม่ ในช่วงคริสต์ศตวรรษ

ที่ 19 นี้ ความรู้แบบวิทยาศาสตร์พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วและเริ่มแตกแขนง ความเชี่ยวชาญ (specialize) ออกไปเป็นสาขาวิชาต่าง ๆ วิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ ธรรมชาติเพื่อมุ่งและเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง ส่งผลให้วิธีคิดแบบดังกล่าว มีอิทธิพลและสร้างหลักการให้เหตุผลเชิงตรรกะแบบนิรนัย (deduction) รวมถึงการอาศัยข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ในการแสวงหาความรู้ หลักการดังกล่าว ถูกอ้างถึงว่าเป็นกฎที่เป็นสากลอันเริ่มจากเงื่อนไขเบื้องต้นซึ่งนำไปสู่ความสัมพันธ์ และความเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ ในเชิงสมมติฐาน หลังจากนั้นจึงนำหลักการ ข้างต้นไปทดสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ระบบความคิดแบบวิทยาศาสตร์ เช่นนี้เห็นว่า การอธิบายความจริงเกี่ยวกับสิ่งที่ศึกษาจะถูกต้องเมื่อมีกฎ เชิงตรรกะรองรับไว้

เมื่อความรู้แบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติเริ่มขยายตัว ผู้คนเริ่มจินตนาการ ว่ามีระบบระเบียบที่ซับซ้อนบางอย่างดำรงอยู่ในธรรมชาติและสร้างความเป็นไป ในโลกทางกายภาพ แทนที่จะเชื่อว่าระบบระเบียบทางสังคมถูกสร้างขึ้นโดย พระเจ้า โลกทางสังคมกลายเป็นสนามให้กับการศึกษาด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนาถูกแยกออกจากกระบวนการแสวงหาความจริงทางสังคม คำว่าสังคมศาสตร์ของวิลเลียม ธอมป์สันเมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ให้ที่ทาง กับการศึกษาสังคมท่ามกลางการดำรงอยู่ของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและ ปรัชญาศีลธรรม สังคมศาสตร์สมัยใหม่ก่อตัวขึ้นท่ามกลางบรรยากาศของ สังคมและวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติในเวลาต่อมา โดยรับเอาวิธีคิด แบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติเข้ามาปรับใช้ ออگุสต์ กอนต์สนับสนุนความคิด ดังกล่าวและเริ่มนำวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์มาใช้โดยเรียกว่าฟิสิกส์ทางสังคม (social physics) ก่อนจะเปลี่ยนเป็นศาสตร์ปฏิฐาน หรือศาสตร์เชิงบวก (positive science) เพื่อเปรียบเทียบกับ การเปลี่ยนแปลงเชิงลบจากการปฏิบัติ ที่รุนแรงและส่งผลกระทบต่อระเบียบทางสังคมในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษ ที่ 18 หน้าที่ของสังคมศาสตร์ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 จึงมีลักษณะเป็น วิทยาศาสตร์สังคม ซึ่งวิธีคิดและการให้คำอธิบายอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ ถูกนำ

มาใช้อธิบายแบบเดียวกับกฎเชิงตรรกะที่ต้องพิสูจน์โดยข้อมูลเชิงประจักษ์ และการคิดคำนวณทางสถิติ

หากความเป็นวิทยาศาสตร์ของสังคมศาสตร์แบบสังคมวิทยาถูกอธิบายในเชิงฟิสิกส์ ความเป็นวิทยาศาสตร์ของมานุษยวิทยาในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก็ถูกอธิบายในเชิงชีววิทยาในอีกรูปลักษณะหนึ่ง ทฤษฎีการคัดเลือกทางธรรมชาติ (natural selection) ของชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) ส่งอิทธิพลต่อทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมของเฮอร์เบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) ซึ่งเห็นว่าผู้เหมาะสมที่สุดคือผู้อยู่รอด มุมมองของสังคมศาสตร์แบบมานุษยวิทยาที่จุดแรกเริ่มจึงเป็นการทำความเข้าใจพัฒนาการความเป็นมนุษย์จากบันทึกการเดินทางและเรื่องเล่าจากดินแดนอาณานิคม การจัดวางสังคมต่าง ๆ เป็นลำดับขั้น ไม่ต่างไปจากการนำกระบวนการทางอนุกรมวิธาน (taxonomy) ต่อสายพันธุ์สิ่งมีชีวิต มาใช้กับสังคมวัฒนธรรมของมนุษย์ที่แตกต่างหลากหลายซึ่งดำรงอยู่ภายนอกทวีปยุโรป ทศนะเช่นนี้พบได้จากข้อเสนอของนักมานุษยวิทยายุคแรก ๆ อาทิ *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom* ([1871] 2010) ของเอ็ดเวิร์ด บี. ไทเลอร์ (Edward B. Tyler) และ *Ancient Society* ([1877] 1964) ของ ลิวอิส เฮนรี มอร์แกน (Lewis Henry Morgan)

เมื่อสังคมมีความมั่นคงมากขึ้น นักสังคมศาสตร์เริ่มใช้ความรู้แบบวิทยาศาสตร์สังคมเข้าไปแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อาทิ ปัญหาสังคมเมือง อาชญากรรม และความยากจน ซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 18 อย่างไรก็ตาม สิ่งที่โลกสมัยใหม่นำมาด้วยพร้อมกันคือการทำลายล้างวิถีชีวิตดั้งเดิม ที่ดินจำนวนมากถูกตัดขาดจากการสร้างรางรถไฟ ในขณะที่ชนพื้นเมืองในทวีปอเมริกาเหนือถูกทำลายในนามของความก้าวหน้า โลกสมัยใหม่ที่ให้พันธสัญญาต่อชีวิตที่ดีขึ้นถูกขับเคลื่อนไปพร้อมกับความสูญเสีย คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) และฟรีดริช เอ็งเงิลส์ (Friedrich Engels) (1848)

บอกว่า สรรพสิ่งทั้งหลายได้ปลิวกระจายไปตามสายลม โลกสมัยใหม่ที่ผู้คนเห็นอาจไม่ใช่สิ่งที่เป็นอย่างนี้ นี่เป็นสัญญาณของการครุ่นคิดถึงมิติในอีกด้านหนึ่งของโลกสมัยใหม่ หรือแม้แต่เอมิล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) (1897) ซึ่งเห็นด้วยกับวิธีการศึกษาสังคมอย่างเป็นวิทยาศาสตร์เช่นเดียวกับกองค์ก็ยังเห็นว่าความไร้ประสิทธิภาพของกฎระเบียบ (lawlessness) ในโลกสมัยใหม่สามารถส่งผลกระทบทางลบต่อผู้อ่อนแอในสังคมและพิจารณาภาวะดังกล่าวในฐานะความผิดปกติ (anomie) ในขณะที่มีกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ([1905] 2001) เห็นว่าการใช้เหตุผลจนล้นเกินในโลกสมัยใหม่ จะนำไปสู่ภาวะกรงขังเหล็ก (iron cage) ซึ่งหลักเหตุผลที่มนุษย์สร้างขึ้นย้อนกลับมาจำกัดการกระทำของมนุษย์เสียเอง

สงครามโลกในยุโรป

หากทัศนะของนักสังคมศาสตร์ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 คือการเฉลิมฉลองไปกับความเป็นสมัยใหม่และการครุ่นคิดถึงความก้าวหน้าในอีกลักษณะหนึ่ง สังคมศาสตร์ในครึ่งแรกของศตวรรษที่ 20 คือการตกตะลึงไปกับสงครามการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ และความล้มเหลวของระบบเศรษฐกิจ ซึ่งผิดไปจากจินตภาพของโลกสมัยใหม่จากศตวรรษก่อนอย่างสิ้นเชิง ในสหราชอาณาจักรเมื่อช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 อาดัม สมิธ (Adam Smith) เชื่อว่าเสรีภาพในการตัดสินใจและการแข่งขันอย่างอิสระในระบบเศรษฐกิจ จะยังประโยชน์แก่ส่วนรวมโดยดัชนี หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง จอห์น เมย์นาร์ด เคนส์ (John Maynard Keynes) (1919) ชี้ว่ามีมือที่มองไม่เห็นในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นสาเหตุของความเหลื่อมล้ำ สถานการณ์สงครามเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่กำหนดความเป็นไปทางเศรษฐกิจ เขาเห็นว่ารัฐและการเมืองจำเป็นต้องเข้าไปแทรกแซงกลไกตลาดเพื่อลดทอนผลแง่ลบของระบบทุนนิยม ขณะที่ในเวลาต่อมานักสังคมศาสตร์สายทฤษฎีวาทกรรมจากเยอรมันก็ได้รับประสบการณ์ตรงจากพรรคนาซี ซึ่งสมาทานความคิดเรื่องชาติและอำนาจนิยมในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง นักคิดกลุ่มนี้ยืนยันว่าชีวิตในโลกสมัยใหม่จำเป็นต้องได้รับการตรวจสอบ

โดยเฉพาะในมิติทางวัฒนธรรม นักคิดสำนักทฤษฎีวิพากษ์หรือสำนักแฟรงก์เฟิร์ต (Frankfurt School) หยิบยืมแนวคิดของมาร์กซ์มาพัฒนาต่อเพื่อวิพากษ์โลกสมัยใหม่ ซึ่งวัฒนธรรมและวิทยาศาสตร์ถูกนำไปใช้กับการครอบงำเชิงอุดมการณ์ของชนชั้นปกครอง หากความรู้ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 วางอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพ ความเป็นจริงในช่วงต้นของคริสต์ศตวรรษที่ 20 แสดงให้เห็นความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและความเลวร้ายเชิงอุดมการณ์ในโลกสมัยใหม่

หันไปจากสงครามในทวีปยุโรป ในฝั่งสหรัฐอเมริกา ทัลคอตต์ พาร์สัน (Talcott Parson) และโรเบิร์ต เค. เมอร์ตัน (Robert K. Merton) เป็นนักคิดทางสังคมที่มีอิทธิพลสูง พาร์สันมองปัจเจกบุคคลในฐานะหน่วยการวิเคราะห์ ซึ่งปราศจากความคิดเสรี กล่าวคือการกระทำของปัจเจกบุคคลเป็นเพียงการกระทำส่วนหนึ่งของระบบ ไม่ได้มีอัตตาเป็นของตนเอง (Parsons, 1937) ในขณะที่เมอร์ตัน แม้จะไม่ต่างจากพาร์สัน แต่ก็ให้ที่ทางกับการกระทำของปัจเจกบุคคลมากกว่า กล่าวคือปัจเจกบุคคลในมุมมองของเขาไม่ใช่ส่วนหนึ่งของระบบ แต่ถูกบังคับให้กระทำไปตามความต้องการของระบบ เมอร์ตันยกตัวอย่างว่า เมื่อระบบเศรษฐกิจล้มเหลวในการสร้างรายได้ ปัจเจกบุคคลจะแสวงหาวิธีการได้มาซึ่งรายได้แม้จะไม่เป็นไปตามกฎหมาย (Merton 1938) ในช่วงเวลานี้ ดูเหมือนว่าภาพรวมของสังคมศาสตร์ในสหรัฐอเมริกามีแนวโน้มมุ่งเน้นไปในเชิงระบบโครงสร้างสังคมมากกว่าความคิดวิพากษ์ตามสถานการณ์สงครามในฝั่งยุโรป ซึ่งกลับมาสำรวจตรวจสอบเสาหลักของโลกสมัยใหม่

หลังสงครามโลก

หลังสงครามโลกสิ้นสุดลง ไม่มีประเทศไหนในโลกตะวันตกสามารถยืนหยัดได้เว้นแต่สหรัฐอเมริกา ในภาวะดังกล่าว สหรัฐอเมริกกลายเป็นผู้ผลิตโลหะ เครื่องใช้ไฟฟ้า และรถยนต์ในส่วนแบ่งขนาดใหญ่ ขณะที่ในภาคการผลิตของประเทศที่เข้าร่วมสงครามยังไม่สามารถฟื้นตัวได้ สหรัฐอเมริกา

ได้เข้าครอบครองความมั่งคั่งทุกรูปแบบ การทิ้งระเบิดในช่วงท้ายสงครามที่ฮิโรชิมาและนางาซากิในญี่ปุ่นเมื่อปี ค.ศ. 1945 อันเป็นการปิดฉากสงครามกลายเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่แสดงให้เห็นความเป็นมหาอำนาจใหม่หลังสงครามสิ้นสุด สหรัฐอเมริกากลายเป็นส่วนเติมเต็มให้กับโลกสมัยใหม่ในฐานะผู้ปลดปล่อยโลกออกจากสงครามและความชั่วร้ายเชิงอุดมการณ์ ความตายจากการทิ้งระเบิดถูกอธิบายว่าเป็นราคาที่ต้องจ่ายให้กับความก้าวหน้าของโลกสมัยใหม่ที่มีความสงบสุขกำลังจะมาถึง (Lemert, 2016)

ในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1950 ความรู้สังคมศาสตร์ถูกนำไปใช้งานในภารกิจของรัฐบาลมากขึ้น การศึกษาระดับอุดมศึกษาของสหรัฐอเมริกาเติบโตขึ้นแบบก้าวกระโดด เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยในทวีปยุโรปเริ่มเปิดรับคนรุ่นใหม่ที่มาจากชนชั้นแรงงาน ความต้องการการศึกษาที่เพิ่มสูงขึ้นนี้เป็นช่วงเวลาเดียวกับที่รัฐบาลหลายประเทศต้องการความรู้ทางสังคมเพื่อสร้างสังคมหลังสงครามขึ้นมาใหม่ สภาวิจัยสังคมศาสตร์ (The Social Science Research Council) ซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1923 โดยแยกตัวจากสภาวิจัยแห่งชาติ (National Research Council)³ เข้าไปทำงานเบื้องหลังให้กับรัฐบาลสหรัฐอเมริกาตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับสังคมที่ไม่คุ้นเคยในภาวะสงคราม นักวิชาการหลายคนเข้าไปมีส่วนร่วมกับการวางแผน การจัดการ ตลอดจนให้ข้อมูลกับรัฐบาล อาทิ รูธ เบเนดิกท์ (Ruth Benedict) เขียน *The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture* (1946) ตามคำเชิญของสำนักงานข้อมูลสงครามแห่งสหรัฐอเมริกาและสำนักบริการยุทธศาสตร์ เพื่อทำความเข้าใจและทำนายพฤติกรรมของญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2 ขณะที่ในช่วงสงครามเช่นกัน เอ็ดเวิร์ด เอช. สเปนเซอร์ (Edward H. Spicer) เข้าไปทำงานด้านการกักกันชาวอเมริกันเชื้อสายญี่ปุ่นในสหรัฐอเมริกา (Spicer, 1946) ในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1950 นี้ เป็นที่เชื่อกันว่าความรู้สังคมศาสตร์เป็นอาวุธที่ทรงพลังและได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจำนวนมาก ภายหลังสงครามโลกสิ้นสุด สภาวิจัยสังคมศาสตร์

ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิฟอร์ด (Ford Foundation) และร็อกกี้เฟลเลอร์ (Rockefeller Foundation) โดยเฉพาะในการค้นคว้าและทำงานด้านอาณานิคมศึกษา รวมถึงการพัฒนาในบริบทสงครามเย็น

การสิ้นสุดลงของสงครามโลกนำไปสู่การเกิดขึ้นของสงครามเย็นในฐานะที่เป็นสงครามอุดมการณ์ระหว่างทุนนิยมและคอมมิวนิสต์ แดเนียล เบล (Daniel Bell) (1960) ประกาศว่ามนุษย์ต้องถูกศึกษาอย่างเป็นวัตถุวิสัย เป็นวิทยาศาสตร์ และปราศจากแรงบันดาลใจทางอุดมการณ์ เขาเห็นว่า สังคมศาสตร์ต้องการความรู้ที่เชื่อถือได้จากนักวิทยาศาสตร์และนักวิชาการ ไม่ใช่จากปัญญาชนและนักอุดมการณ์ ในทัศนะของเบล สังคมศาสตร์ควรเป็นพื้นฐานในการอธิบายโลกทางสังคมเพื่อที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตของผู้คนให้ดีขึ้น โดยมีกุญแจดอกสำคัญคือการทำให้ความรู้สังคมศาสตร์มีลักษณะเป็นวัตถุวิสัย ในขณะที่ซี. ไรท์ มิลส์ (C. Wright Mills) (1959) ประณามความเสแสร้งของสังคมศาสตร์ในขณะนั้น โดยเฉพาะจากจุดยืนของผู้ทรงอิทธิพลในสหรัฐอเมริกาอย่างพาร์สัน ซึ่งสร้างข้อเสนอเชิงทฤษฎีนามธรรมและปราศจากหลักฐานเชิงประจักษ์ รวมถึงไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตจริงของผู้คน เขาเห็นว่าการพิจารณาโครงสร้างสังคมและปัจเจกบุคคลภายในโครงสร้างนั้นอย่างสมดุล เป็นสิ่งสำคัญต่อการทำความเข้าใจความสัมพันธ์โดยรวม อีกทั้งยังเห็นว่านักสังคมศาสตร์ควรทำมากกว่าการศึกษาและอธิบาย แต่ต้องช่วยกันเปิดโปงความอยุติธรรมทางสังคมและเปลี่ยนแปลงโลกด้วย

เมื่อเทียบกับสหรัฐอเมริกาแล้ว สังคมศาสตร์ในช่วงเวลานี้ของทวีปยุโรปเติบโตค่อนข้างช้า ส่วนหนึ่งเพราะหลังยุคสงคราม นักสังคมศาสตร์ยุโรปอาศัยการเรียนรู้จากฝั่งสหรัฐอเมริกาเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม นักมานุษยวิทยาชาวฝรั่งเศส โคลด เลวี-สโตรส (Claude Levi-Strauss) ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้วางรากฐานให้กับความคิดสายโครงสร้างนิยม เลวี-สโตรสเสนอแนวการศึกษาที่เขาคิดว่าช่วยทำความเข้าใจความคิดของมนุษย์ ในหนังสือ *Structural Anthropology* ([1958] 1963) โดยชี้ให้เห็นว่าชีวิตทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย

มีโครงสร้างแบบเดียวกันไม่ต่างไปจากโครงสร้างทางภาษา ในขณะที่นักคิดในสายโครงสร้างนิยมยังอาจกล่าวได้ถึงโรแลนด์ บาร์ธส์ (Roland Barthes) ([1964] 1973) ซึ่งพยายามอธิบายโครงสร้างของระบบสัญลักษณ์ เขาเห็นว่าการศึกษาสัญวิทยาสามารถเป็นได้มากกว่าการศึกษาทางภาษา โดยบาร์ธเสนอให้มองความหมายแฝงที่ดำรงอยู่ในปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม

เสียศูนย์

สถานการณ์ในช่วงทศวรรษ 1970-1980 คือการที่มหาอำนาจที่เคยยิ่งใหญ่อย่างสหรัฐอเมริกาตกอยู่ในสภาวะสูญเสียความสำคัญ การล่มสลายลงของระบบอาณานิคมยุโรปและความพ่ายแพ้ของสหรัฐอเมริกาในสงครามเวียดนาม เกิดขึ้นในช่วงเวลาไม่ไกลไม่ไกลกับการถือกำเนิดขึ้นขององค์การกลุ่มประเทศผู้ส่งออกน้ำมันออก (OPEC) และวิกฤติน้ำมันโลก กลุ่มอำนาจใหม่นอกโลกตะวันตกถือกำเนิดขึ้น สหรัฐอเมริกาที่เคยผงาดเมื่อไม่กี่ทศวรรษก่อนสูญเสียอำนาจนำและสถานะความเป็นศูนย์กลางของโลก รวมไปถึงการบริหารจัดการโลกได้อย่างเบ็ดเสร็จอย่างที่เคยเป็นมา ฌักส์ แดริดา (Jacques Derrida) (1978) นิยามสถานการณ์ของสังคมศาสตร์ในยุคสมัยนี้ว่าเป็นภาวะไร้ศูนย์กลาง (absence of a center) ประเด็นต่าง ๆ ถูกทำให้เป็นปัญหาเพราะมีภาษาเป็นปัจจัย (language invaded universal problematic) ภาษาสถาปนาความแตกต่าง แต่ในขณะเดียวกันภาษาก็ถูกสร้างขึ้นจากความแตกต่างของคำและยังถูกถอดรื้อ (deconstruct) อยู่ตลอดเวลา ในระบบความแตกต่าง (a system of differences) ข้อความเหล่านี้ชี้ให้เห็นการถอดรื้อความเป็นศูนย์กลาง วาทกรรม และความแตกต่างหลากหลาย เขาเห็นว่าการคิดแบบโครงสร้างที่ปราศจากศูนย์กลางเป็นสิ่งที่ผู้คนไม่สามารถคิดได้ การคิดเรื่องศูนย์กลางจึงเป็นความคิดในช่วงขณะหนึ่งก่อนที่จะเปลี่ยนไปอีกร้อย ๆ ในความหลากหลายเลื่อน (differance) ในสภาวะที่การสูญเสียความเป็นศูนย์กลางไม่สามารถยึดมั่นได้นี้ ไม่มีใครเชื่อถือความเป็นจริงได้ และในการไม่มีอยู่ของความเป็นจริงที่เชื่อถือได้ ผู้คนเชื่อได้แต่เพียงภาษา

ความคิดของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ (Clifford Geertz) เรื่องคำพรรณนาอย่างลุ่มลึก (thick description) ในหนังสือ *The Interpretation of Cultures* (1973) ต่อการทำงานภาคสนาม ถือเป็นคำประกาศต่อการตีความข้อมูลในเชิงสัญลักษณ์ต่อเรื่องหนึ่ง ๆ ซึ่งต้องอาศัยการตีความบริบทแวดล้อมทางวัฒนธรรมเพื่อทำความเข้าใจความหมายของการกระทำที่ปรากฏ อาทิ เราไม่สามารถอธิบายการขีปนาวุธในวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ ได้อย่างตรงไปตรงมาว่าเป็นการขีปนาวุธจากพฤติกรรมตามธรรมชาติ เพราะการขีปนาวุธนั้นอาจแฝงไปด้วยความหมายทางวัฒนธรรมบางอย่างได้ การกระทำของมนุษย์ในแง่นี้จึงเป็นการกระทำที่ถูกใส่ความหมายไม่ต่างกับภาษา การกระทำใด ๆ ก็ตามของมนุษย์อยู่ในระบบของความหมาย การศึกษาสังคมจึงไม่ใช่การสังเกตเหตุการณ์การกระทำต่าง ๆ หากแต่เป็นการอ่านหรือตีความเพื่อทำความเข้าใจความหมายของผู้กระทำหรือสังคมที่พวกเขาอาศัยอยู่

อย่างไรก็ดี ความเคลื่อนไหวสำคัญในสังคมศาสตร์อีกด้านหนึ่งเกิดขึ้นเมื่อมุมมองของศาสตร์แบบปฏิฐานนิยมที่สังคมศาสตร์ยึดถือ เริ่มถูกตั้งคำถามโดยนักสังคมศาสตร์เองมากขึ้นเรื่อย ๆ เป้าหมายที่สังคมศาสตร์กำลังแสวงหาท่ามกลางความไม่พึงพอใจที่มากขึ้น ส่งผลให้นักสังคมศาสตร์ทบทวนแนวทางของการแสวงหาความรู้ที่เคยยึดถือกันมา ผลสัมฤทธิ์ต่อความก้าวหน้าโดยรวมที่ไม่สร้างความรู้ใหม่และยกระดับคุณภาพของสาขาวิชาได้น้อย แสดงให้เห็นว่าแทบไม่มีความรู้ใหม่ ๆ ทยอยออกไปจากกรอบแนวคิดเดิมที่นักคิดในอดีตได้ศึกษาไว้ ไม่ว่าจะเป็นการขาดความลึกซึ้งของเนื้อหา การไม่ให้ความสำคัญกับบริบทของการศึกษา ตลอดจนการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ค่อนข้างจำกัด สังคมศาสตร์ในฐานะที่เป็นวิทยาศาสตร์สังคมเดินทางมาถึงจุดอับตันของการแสวงหาความรู้ที่นำวิกฤตกังวลเป็นการภายใน

ความไม่พึงพอใจดังกล่าวนี้นำไปสู่การตีความวิธีแห่งศาสตร์ใหม่ เพราะการแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการและมโนทัศน์แบบปฏิฐานนิยมอาจไม่เพียงพอเหมาะสมอีกต่อไป การสร้างความก้าวหน้าและการค้นพบใหม่ ๆ ใน

สังคมศาสตร์เป็นไปในลักษณะเดียวกับที่โทมัส คูห์น (Thomas Kuhn) (1962) ชี้ให้เห็นว่า ความก้าวหน้าทางความรู้ไม่ว่าจะในศาสตร์แขนงใดจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการผลิตสร้างความรู้ที่แหวกออกไปจากกระบวนทัศน์ (paradigm) เดิม ๆ ในทางหนึ่ง ข้อเสนอของคูห์นทำให้เกิดกระแสการพูดถึงกระบวนทัศน์ในสังคมศาสตร์ด้วย (Schwandt 2001) สงครามกระบวนทัศน์ (paradigm wars) เกิดขึ้นผ่านการถกเถียงของนักสังคมศาสตร์ที่สนับสนุนและปฏิเสธมุมมองแบบปฏิฐานนิยม การท้าทายของกระบวนทัศน์ใหม่ทำให้สังคมศาสตร์ในระยะหลังเปลี่ยนผ่านไปสู่วิธีคิดอันพ้นไปจากปฏิฐานนิยมมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การศึกษาแบบปฏิฐานนิยมในทางสังคมศาสตร์ยังคงดำรงอยู่ท่ามกลางการศึกษาแบบอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการทำวิจัยเพื่อตอบสนองต่อการทำนโยบายของรัฐและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ คำว่ากระบวนทัศน์ของคูห์น มีความหมายคล้ายคลึงกับความคิดเรื่อง “กรอบความรู้” (episteme) ของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) (1970) ที่มองว่า ความรู้ในแต่ละยุคสมัยเกิดขึ้นภายใต้กระบวนทัศน์หรือกรอบความรู้ที่วางขอบเขตในการตั้งคำถามและการแสวงหาคำอธิบายของปรากฏการณ์ต่าง ๆ แต่ในขณะที่กระบวนทัศน์จะใช้หมายถึงปฏิบัติการของการสร้างความรู้ภายในชุมชนของศาสตร์เอง “กรอบความรู้” ของฟูโกต์ทำหน้าที่เสมือนขอบฟ้าความรู้ที่กำหนดปริมาตรของข้อถกเถียงและวาทกรรม (discourse) การปลดปล่อยความรู้สังคมศาสตร์จากพันธนาการของกระบวนทัศน์แบบวิทยาศาสตร์ที่มีลักษณะลดส่วน (reductionistic) แยกส่วน (atomistic) และกลไก (mechanistic) เป็นการปฏิเสธโลกทัศน์แบบสมัยใหม่ที่ยึดโยงสังคมศาสตร์เข้ากับวาทกรรมของรัฐกระแสหลัก (mainstream) และได้สร้างกระแสทางเลือก (alternatives) มากมายขึ้นท้าทายคำอธิบายหรือเรื่องเล่าหลัก (grand narratives) ที่ผูกขาดวิธีคิดและการสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์ (Capra 1982)

หลังโลกสมัยใหม่

ในช่วงเปลี่ยนผ่านเข้าสู่คริสต์ทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา ไม่มีเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ นักสังคมศาสตร์ในยุคนี้เริ่มพูดถึงแนวคิดแบบหลังสมัยใหม่ (postmodernism) นักคิดกลุ่มหลังสมัยใหม่ไม่ได้นำเสนอยุคสมัยใหม่ของความก้าวหน้า สิ่งที่พวกเขาเสนอคือแนวคิดที่ไม่เน้นความเป็นสากล ตลอดจนเรื่องเล่าเหมารวมแบบต่าง ๆ รวมถึงลักษณะการผสมผสานระหว่างปัจจุบัน อดีต และอนาคต ใน *The Postmodern Condition* ([1979] 1984) ฌอง ฟรานซัวส์ เลียวตาร์ด (Jean Francois Lyotard) ปฏิเสธเรื่องเล่าหลัก (grand narratives) เขายังเห็นว่าสถานะของความรู้ไม่ใช่ความจริงอย่างที่เคยเชื่อถือ แต่เป็นวาทกรรมอันได้แก่ความคิดที่ว่า หลักคิดแบบปฏิฐานนิยมเป็นกฎเกณฑ์ที่จะไขไปสู่ความก้าวหน้าของมนุษย์ การทำความเข้าใจความหมายเป็นรากฐานในการสร้างตัวตนของมนุษย์ และการปลดปล่อยมนุษย์ต้องกระทำผ่านการต่อสู้ทางชนชั้น กล่าวได้ว่าทศวรรษอันเจียบสงบนี้ เป็นช่วงเวลาแห่งการย้อนกลับไปทบทวนความคิดที่โลกสมัยใหม่ได้สร้างไว้ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 ในฐานะวาทกรรม

ในแวดวงมานุษยวิทยาเอง การตีพิมพ์หนังสือ *Writing Culture : The Poetics and Politics of Ethnography* (1986) โดยจอร์จ มาร์คัส (George Marcus) และเจมส์ คลิฟฟอร์ด (James Clifford) เป็นบรรณาธิการ และหนังสือที่มาร์คัสเขียนร่วมกับไมเคิล ฟิชเชอร์ (Michael Fischer) คือ *Anthropology as Cultural Critique : An Experimental Moment in the Human Sciences* (1986) สะท้อนจุดเปลี่ยนที่นำไปสู่การเคลื่อนไหวของแนวคิดแบบหลังสมัยใหม่ในช่วงเวลาเดียวกัน การไม่มองว่าความรู้ที่ถูกนำเสนอผ่านการเขียนของนักมานุษยวิทยาเป็นความจริงที่สมบูรณ์ นำไปสู่การตั้งคำถามถึงวิธีคิดและการทำงานของนักมานุษยวิทยาที่มีส่วนสร้างคำอธิบายผ่านความเข้าใจของตนเอง คำอธิบายของวัฒนธรรมที่ถูกนำเสนอเป็นเพียงภาพแทนส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นจากคำอธิบายเท่านั้น อีกทั้งยังดำรงอยู่

ท่ามกลางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้สร้างภาพแทนและผู้ถูกนำเสนอ ในภาพแทน วิกฤติของการนำเสนอภาพแทน (crisis of representation) เช่นนี้เผยว่า ความรู้หรือภาพแทนที่ถูกสร้างไม่อาจเป็นอิสระจากเงื่อนไขความเข้าใจ และการทำงานเพื่อสร้างความรู้ของผู้สร้าง

จากบริบทและพัฒนาการของข้อโต้แย้งในข้างต้น เรื่องเล่าหลักเริ่มสูญเสียความน่าเชื่อถือ การเปิดพื้นที่ให้กับเรื่องเล่าขนาดย่อย ๆ (mini narratives) เป็นคุณสมบัติของความคิดแบบหลังสมัยใหม่ ฌอง โบตริยาร์ด (Jean Baudrillard) (1994) อธิบายประสบการณ์เชิงสามัญสำนึกที่ดูเหมือนไม่มีใครเห็นด้วยว่าเป็นเรื่องจริง ว่าโลกจริงจำลอง (simulacra) ของเขาไม่ได้หมายถึงการเลียนแบบความจริง แต่หมายถึงสภาวะของความเป็นจริงในโลกของตัวมันเอง ความเป็นต้นแบบหรือความจริงกับโลกจำลองความจริงเกิดความพัวเลื้อนและหลอมรวมกันจนเกิดเป็นสภาวะเหนือความจริง (hyperreality) และกลายเป็นความเป็นจริงในโลกของตัวเอง ดิสนีย์แลนด์ (Disneyland) เป็นตัวอย่างที่สมบูรณ์ของโลกอันจำลองสภาวะเหนือความจริง ซึ่งสิ่งต่าง ๆ ปรากฏเป็นความเกินจริงที่เป็นความจริงในบริบทของตัวเอง ในช่วงเวลานี้เอง วัฒนธรรมมวลชนทุกรูปแบบเชื้อเชิญมวลชนเข้าไปในโลกที่วัฒนธรรม เสียงเพลง การเมือง และทุก ๆ สิ่งดำรงอยู่โดยปราศจากความโดดเด่น ในอีกด้านหนึ่ง ดอนน่า ฮาราเวย์ (Donna Haraway) ([1985] 1991) สร้างข้อถกเถียงเรื่องโลกที่ผสมผสานอัตลักษณ์และความเป็นจริง ซึ่งเส้นแบ่งระหว่างมนุษย์ เครื่องจักร และสรรพสิ่งถูกทำให้ไม่ชัดเจน หรือก็คือความคิดที่ผู้คนที่หลากหลายไม่เชื่อว่าอัตลักษณ์ของพวกเขาถูกลดทอนลงไปได้ อัตลักษณ์เหล่านี้เป็นส่วนผสมที่หลากหลาย แต่ไม่รวมกันเป็นอัตลักษณ์ทางการเมืองและวัฒนธรรมหนึ่งเดียว

โลกาภิวัตน์

หลังจากวุ่นวายเหตุการณ์สำคัญมากกว่าทศวรรษ ศตวรรษใหม่ที่ 21 ถูกต้อนรับด้วยเหตุการณ์ 9/11 การปล้นเครื่องบินเข้าชนตึกเวิลด์เทรดโดยผู้ก่อการร้ายกลุ่มอัลกออิดะห์ (Al-Qaeda) เป็นโศกนาฏกรรมที่มีความเชื่อมโยงระดับโลก นักวิชาการสังคมศาสตร์เริ่มตั้งคำถามกับความเป็นสังคมที่สังคมศาสตร์อ้างถึง เพราะเดิมที ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 และ 20 คำว่าสังคมใช้อธิบายถึงระเบียบทางสังคมหรือไม่ก็คือชุมชนที่ไม่ใหญ่เกินไปจากความคิดเรื่องชาติ การหย่อของโลกดด้วยเทคโนโลยีการเดินทางรวมไปถึงการเข้าถึงเครือข่ายอินเทอร์เน็ตอย่างกว้างขวางในคริสต์ศตวรรษที่ 21 ทำให้ผู้คนสัมผัสกับการเชื่อมต่อและความหลากหลายในชั่วอึดใจ ความกว้างใหญ่ไพศาลของโลกที่เชื่อมถึงกันนำมาซึ่งความเป็นจริงเชิงโครงสร้างที่ไม่แน่นอน เอ็มมานูเอล วอลเลอ์สไตน์ (Emmanuel Wallerstein) (2004) ชี้ว่าโลกในปัจจุบันเป็นโลกที่อำนาจตะวันตกไม่สามารถควบคุมได้อย่างสิ้นเชิง สถานะเช่นนี้เป็นสถานะของความไม่แน่นอนที่เกิดขึ้นจากการเชื่อมต่อถึงกันเป็นวงกว้างในโลกอย่างแท้จริง

ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 กิลส์ เดอเลิซ (Gilles Deleuze) และ เฟลิซ กัตตารี (Felix Guattari) ([1980] 1988) บอกว่าความรู้มีลักษณะคล้ายต้นไม้สูงใหญ่ที่ยังรากลึกเพื่อหล่อเลี้ยงความจริง ทว่าพวกเขาเสนอความคิดแบบไรโซม (rhizome) ที่เชื่อมต่อแบบจุดต่อจุดซึ่งต่างไปจากต้นไม้ รากความคิดของเดอเลิซและกัตตารีชี้ให้เห็นว่าโลกทางสังคมไม่ได้ตรงไปตรงมา สิ่งที่ควรอธิบายว่าอะไรเป็นสังคมจึงเป็นความเป็นจริงในระดับโลก ในขณะที่มานูเอล แคสส์เทลส์ (Manuel Castells) (1996) อธิบายว่ายุคสารสนเทศ (information age) แสดงให้เห็นบทบาทของข้อมูลในสังคมร่วมสมัย แคสส์เทลส์อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงจากสังคมอุตสาหกรรมไปสู่สังคมแห่งข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเริ่มขึ้นในคริสต์ทศวรรษที่ 1970 สังคมเครือข่ายนี้มีโครงสร้างเป็นเครือข่ายแทนที่จะเป็นผู้นำการแต่ละคน รวมไปถึงทำงานผ่าน

การไหลเวียนของข้อมูลอย่างต่อเนื่องผ่านทางเทคโนโลยี เขาเน้นความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของสังคม และระบุว่าเครือข่ายเป็นคุณลักษณะที่กำหนดนัยสำคัญของโลกยุคปัจจุบัน

ในหนังสือ *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory* (2005) บรูโน ลาตูร์ (Bruno Latour) พัฒนาทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำการ (actor-network theory) ของเขา เพื่ออธิบายว่าความคิดแบบสมัยใหม่ตั้งอยู่บนการแบ่งแยกระหว่างโลกทางสังคมและโลกธรรมชาติ ในทัศนะของลาตูร์ สิ่งที่เป็นสังคมอย่างมนุษย์ ถูกพิจารณาว่าอยู่เหนือกว่าสิ่งที่เป็นธรรมชาติอย่างพืชและสัตว์ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วสรรพสิ่งล้วนตัดเทียมกัน หากแต่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายซึ่งต่างก็มีลักษณะของความเป็นผู้กระทำการ (agency) ในตัวเอง หากแต่เครือข่ายของลาตูร์อยู่ในลักษณะที่ต่างออกไปการเครือข่ายของคาสต์เทลส์ นั่นคือการเป็นเครือข่ายแห่งการแบ่งปันศักยภาพกระทำการของสิ่งต่าง ๆ อันนำไปสู่ความเป็นไปได้ของการกระทำการ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา สภาสังคมศาสตร์ระหว่างประเทศ (the International Social Science Council) ออกรายงานสังคมศาสตร์โลก (world social science report) 2 ฉบับ เพื่อเรียกร้องนวัตกรรมทางนโยบายและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่อสภาพปัญหาในปัจจุบัน โดยรายงานฉบับแรกในปี ค.ศ. 2013 เป็นการกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมโลก ซึ่งเป็นผลมาจากกิจกรรมของมนุษย์ อาทิ การใช้เชื้อเพลิงฟอสซิล การตัดไม้ทำลายป่า การทำเกษตรกรรมแบบเข้มข้น ตลอดจนการสร้างขยะ ความท้าทายที่สังคมกำลังเผชิญอยู่นี้ต้องการการตอบสนองโดยเร็ว สภาสังคมศาสตร์ระหว่างประเทศเห็นว่ นักสังคมศาสตร์ต้องสามารถผนวกรวมความคิดเข้ากับข้อเรียกร้องต่อความท้าทายของสังคมผ่านการทำงานวิจัยว่าด้วยมนุษย์ ซึ่งเป็นสาเหตุ ความเปราะบาง รวมถึงผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม ขณะที่รายงานอีกฉบับหนึ่ง ออกในปี ค.ศ. 2016 โดยกล่าวถึง

ปัญหาความเหลื่อมล้ำและโลกที่เป็นธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นความเชื่อมโยงระหว่างความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจกับรูปแบบความเหลื่อมล้ำอื่น ๆ เช่น เพศ การศึกษา และสาธารณสุข รายงานชี้ให้เห็นว่าการศึกษาคความเหลื่อมล้ำจำนวนมากให้ความสนใจน้อยในการศึกษาผลกระทบระยะยาวต่อความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม และชุมชน นักสังคมศาสตร์ต้องสนใจปัญหาความเหลื่อมล้ำและสร้างงานวิจัยที่มีความหมายต่อการดำเนินนโยบายที่จะช่วยลดทอนความเหลื่อมล้ำนั้น อีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจในรายงานฉบับนี้คือการสนับสนุนให้การศึกษาวิจัยในทางสังคมศาสตร์มีลักษณะเป็นการศึกษาแบบสหวิทยาการ และขยายขยายไปสู่กรอบวิชาการ ตลอดจนมีลักษณะของการวิพากษ์เพื่อชี้ให้เห็นผลกระทบจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและแนวคิดแบบเสรีนิยมใหม่

แนวโน้มในปัจจุบัน

การทำงานสาธารณะถูกกล่าวถึงในโลกวิชาการ เมื่อไมเคิล บูราวอย (Michael Burawoy) (2005) เรียกร้องให้นักสังคมศาสตร์ทำงานสาธารณะในปี ค.ศ. 2004 โดยเขาแบ่งลักษณะงานออกเป็น 4 ประเภทคือ งานวิชาการ งานนโยบาย งานวิพากษ์ และงานสาธารณะ โรเบิร์ต โบรอฟสกี (Robert Borofsky) และ อันโตนิโอ เดอ โลรี (Antonio de Lauri) (2019) อธิบายว่าโลกวิชาการปัจจุบันสนใจกลุ่มเป้าหมายที่เป็นนักศึกษาและนักวิชาการในมหาวิทยาลัย ผลงานวิชาการ ตำรา หนังสือ และบทความที่ตีพิมพ์ในวารสารเป็นเครื่องมือของการสร้างตำแหน่งและความก้าวหน้าในวิชาชีพ ซึ่งสังคมอาจไม่ได้ประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมแต่อย่างใด ทั้งสองเสนอให้ทำงานสาธารณะโดยนำความรู้มาช่วยแก้ไขปัญหาสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงให้ความกระจ่างในประเด็นทางสังคมที่กว้างขวาง ตลอดจนสนับสนุนการสนทนากับสาธารณะเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ทั้งสองเห็นว่าโลกวิชาการสังคมศาสตร์ในปัจจุบันล้นเต็มไปด้วยการประเมินและสร้างตัวชี้วัดความสำเร็จในตำแหน่งทางวิชาการ

ซึ่งบันทึกให้สังคมศาสตร์ถอยห่างจากสังคมไปเรื่อย ๆ ดังนั้น นักสังคมศาสตร์จึงควรจะนำความรู้ที่สร้างไว้มาใช้ประโยชน์และเข้าไปร่วมทำงานกับสังคม

หนึ่งในประเด็นที่น่าสนใจเริ่มจากทีสตีเฟน เทอร์เนอร์ (Stephen Turner) (2013) บอกว่าสังคมศาสตร์ในปัจจุบันสูญเสียความทะเยอทะยานที่จะเป็นศาสตร์และเปลี่ยนไปสู่ความสนใจเฉพาะในฐานะที่เป็นความเชี่ยวชาญในด้านหนึ่ง ๆ การที่ศาสตร์ (science) ถูกแทนที่ด้วยความเชี่ยวชาญ (expertise) นำมาซึ่งคำถามเกี่ยวกับอนาคตของสังคมศาสตร์ เราอาจอธิบายได้ว่าการแทนที่ดังกล่าวเกิดขึ้นเพราะสังคมศาสตร์มักเป็นการศึกษาทางวิชาการซึ่งไม่มีเส้นทางอาชีพเฉพาะตัว การอ้างอิงความเชี่ยวชาญที่มุ่งเน้นต่อการแก้ปัญหาเป็นการเฉพาะเป็นการช่วยอ้างเหตุผลในเชิงอาชีพได้แต่ในขณะเดียวกัน สถานะของผู้เชี่ยวชาญก็ลดทอนความเป็นศาสตร์ไปพร้อมกันด้วย เพราะองค์ความรู้แบบผู้เชี่ยวชาญกับองค์ความรู้แบบศาสตร์นั้นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือองค์ความรู้แบบผู้เชี่ยวชาญมักมีเรื่องของประสบการณ์ที่จำเพาะต่อปัญหาและอาศัยองค์ความรู้ที่มากไปกว่าศาสตร์แขนงใดแขนงหนึ่ง ตลอดจนอาจมีส่วนผสมของประสบการณ์ในชีวิตจริงบางแบบที่ไม่มีความเป็นศาสตร์เลยเข้ามาเกี่ยวข้อง อนาคตของสังคมศาสตร์ในแง่นี้ จึงมีลักษณะเป็นการศึกษาที่กรอบของความเป็นศาสตร์ลดความเข้มข้นลง และหันไปที่การบูรณาการแบบข้ามศาสตร์หรือข้ามสาขาวิชา ตลอดจนประสบการณ์จริงแบบอื่น ๆ มากขึ้น โดยเฉพาะการมุ่งไปที่ประเด็นเฉพาะอันเป็นความเชี่ยวชาญของนักสังคมศาสตร์แต่ละคน โดยสอดคล้องกับยุคสมัยที่นักสังคมศาสตร์ถูกเรียกร้องให้สร้างนวัตกรรมทางนโยบายและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่อสภาพปัญหาในปัจจุบัน

จากพัฒนาการของสังคมศาสตร์สากล จะเห็นได้ว่าพัฒนาการของความคิดและทฤษฎีต่าง ๆ เชื่อมโยงกับบริบททางสังคม การเมือง และความเปลี่ยนแปลงจากจุดยืนของโลกตะวันตกอย่างมีนัยสำคัญ ความคิดเรื่องความเป็นสมัยใหม่มีบทบาทอย่างมากต่อทัศนคติของนักสังคมศาสตร์ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 ในขณะที่ความก้าวหน้า

ของความรู้ทางสังคมศาสตร์เริ่มจากวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับตนเองในฐานะศาสตร์ที่ศึกษาสังคม ความแตกต่างสำคัญของสังคมศาสตร์ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 และ 20 คือขณะที่ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นช่วงเวลาแห่งการสร้างความเป็นวิทยาศาสตร์ คริสต์ศตวรรษที่ 20 ถือเป็นช่วงเวลาแห่งการพัฒนาตัวเองผ่านการวิพากษ์และถกเถียง ความรู้แบบปฏิฐานนิยมอ่อนตัวลง แม้จะไม่ได้หายไปจนหมดสิ้น แต่กระแสความรู้ของสังคมศาสตร์ส่วนใหญ่ในระยะหลัง วางอยู่บนพื้นฐานการทำงานที่ยอมรับอัตวิสัยและมีลักษณะวิพากษ์องค์ความรู้เดิมไปได้พร้อมกัน การออกมาเรียกร้องให้นักสังคมศาสตร์ออกมาทำงานที่ตอบสนองต่อสังคมผ่านการสร้างนโยบายและนวัตกรรมในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ชี้ให้เห็นว่านักสังคมศาสตร์ในระยะหลังเริ่มทำงานเชิงแนวคิดทฤษฎีมากกว่าการทำงานที่สอดคล้องกับความเป็นไปของโลก สถานะของสังคมศาสตร์โลกจึงผูกพันอยู่กับจุดยืนและข้อวิตกกังวลของโลกตะวันตก ในขณะที่ความรู้มีพัฒนาการก้าวหน้าเสียจนเกิดข้อเรียกร้องให้นักสังคมศาสตร์นำความรู้กลับไปใช้งานได้จริงดังเช่นที่เคยทำมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19

พัฒนาการสังคมศาสตร์สากลและสังคมศาสตร์ไทย					
พัฒนาการสังคมศาสตร์สากล			พัฒนาการสังคมศาสตร์ไทย		
ผลงานสำคัญ	คริสต์ศักราช	เหตุการณ์สำคัญ		พุทธศักราช	ผลงานสำคัญ
	1775	ปฏิวัติอเมริกา			
			สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์	2325	
				2326	ไตรภูมิโลก-วินิจยกถา โดยพระยาธรรมปรีชา (แก้ว)
	1789	ปฏิวัติฝรั่งเศส			
	1824	ธอมป์สันประดิษฐ์คำว่าสังคมศาสตร์			
			รัชกาลที่ 4 พบจารึกหลักที่ 1	2376	
A. Comte's A General View of Positivism	1844				
K. Marx & F. Engels's The Communist Manifesto	1848				
	1895	กำเนิดทฤษฎีการคัดเลือกทางธรรมชาติของชาร์ลส์ ดาร์วิน			

พัฒนาการสังคมศาสตร์สากลและสังคมศาสตร์ไทย					
พัฒนาการสังคมศาสตร์สากล			พัฒนาการสังคมศาสตร์ไทย		
ผลงานสำคัญ	คริสต์ศักราช	เหตุการณ์สำคัญ		พุทธศักราช	ผลงานสำคัญ
E. B. Tyler's Primitive Culture	1871				
L. H. Morgan's Ancient Society	1877				
			รัชกาลที่ 5 ประกาศ เลิกทาส	2435	
E. Durkheim's Suicide	1897		รัชกาลที่ 5 เสด็จ ประพาส ทวีปยุโรป	2440	
				2443	ตุลละวิภาคพจนกิจ โดย เทียนวรรณ
M. Weber's The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism	1905				
	1914	สงครามโลก ครั้งที่ 1			
J. M. Keynes's The Economic Consequences of the Peace	1919	สนธิสัญญา แวร์ซาย			
	1923	ก่อตั้ง สภาวิจัย สังคมศาสตร์ ในอเมริกา			

พัฒนาการสังคมศาสตร์สากลและสังคมศาสตร์ไทย					
พัฒนาการสังคมศาสตร์สากล			พัฒนาการสังคมศาสตร์ไทย		
ผลงานสำคัญ	คริสต์ศักราช	เหตุการณ์สำคัญ		พุทธศักราช	ผลงานสำคัญ
			อภิวัตน์สยาม	2475	เค้าโครงการเศรษฐกิจ โดยปรีดี พนมยงค์
T. Parson's Structural of Social Action	1937				
T. Adorno's The Culture Industry as Mass Deception	1944				
	1945	การทิ้งระเบิดที่ฮิโรชิมาและนางาซากิ และการประชุมสภาคริสตจักรสากลครั้งที่ 2			
R. Benedict's The Chrysanthemum and the Sword	1946				
			โครงการวิจัยคอร์เนล-ประเทศไทย	2490	

พัฒนาการสังคมศาสตร์สากลและสังคมศาสตร์ไทย					
พัฒนาการสังคมศาสตร์สากล			พัฒนาการสังคมศาสตร์ไทย		
ผลงานสำคัญ	คริสต์ศักราช	เหตุการณ์สำคัญ		พุทธศักราช	ผลงานสำคัญ
			ก่อตั้งคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	2491	
			ก่อตั้งสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ	2493	
			จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก่อรัฐประหาร	2500	โฉมหน้าศักดินาไทย ในปัจจุบัน โดย จิตร ภูมิศักดิ์
C. Levi-Strauss's Structural Anthropology	1958				
			ก่อตั้งสมาวิจัยแห่งชาติ (วช.) และเริ่มจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	25025	
D. Bell's The End of Ideology	1958	ก่อตั้ง OPEC			
T. Kuhn's The Structure of Scientific Revolution	1962				

พัฒนาการสังคมศาสตร์สากลและสังคมศาสตร์ไทย					
พัฒนาการสังคมศาสตร์สากล			พัฒนาการสังคมศาสตร์ไทย		
ผลงานสำคัญ	คริสต์ศักราช	เหตุการณ์สำคัญ		พุทธศักราช	ผลงานสำคัญ
			วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์เริ่มเผยแพร่	2506	
			ก่อตั้งคณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	2508	
J. Derrida's Writing and Difference	1967				
			ก่อตั้งสำนักบัณฑิตอาสาสมัครมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	2512	ชวนอ่านและวิจารณ์หนังสือต่าง ๆ โดยสุลักษณ์ ศิวรักษ์
M. Foucault's The Order of Things	1970				
			จอมพลถนอม กิตติขจรก่อรัฐประหาร	2514	
C. Geertz's The Interpretation of Cultures	1972				

พัฒนาการสังคมศาสตร์สากลและสังคมศาสตร์ไทย					
พัฒนาการสังคมศาสตร์สากล			พัฒนาการสังคมศาสตร์ไทย		
ผลงานสำคัญ	คริสต์ศักราช	เหตุการณ์สำคัญ		พุทธศักราช	ผลงานสำคัญ
			เหตุการณ์ 14 ตุลา	2516	กลไกของสังคม โดย พัทยา สายหู
			กำเนิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	2517	
			เหตุการณ์ 6 ตุลา	2519	ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง โดย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา
J.-F. Lyotard's Postmodern Condition	1979				
				2527	เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต โดย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ คอทอลิกกับสังคมไทย โดย เสรี พงษ์พิศ
D. Haraway's The Cyborg Manifesto	1985				

พัฒนาการสังคมศาสตร์สากลและสังคมศาสตร์ไทย					
พัฒนาการสังคมศาสตร์สากล			พัฒนาการสังคมศาสตร์ไทย		
ผลงานสำคัญ	คริสต์ศักราช	เหตุการณ์สำคัญ		พุทธศักราช	ผลงานสำคัญ
			รัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ประกาศนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า	2531	
	1989	กำแพงเบอร์ลินถูกทำลาย			
			2535 ก่อตั้งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)	2535	แม่หญิงสิขายตัว โดย ยศ สันตสมบัติ
M. Castells's The Information Age	1996			2539	สื่อสองวัฒนธรรม โดย กาญจนา แก้วเทพ
			วิกฤติต้มยำกุ้ง	2540	
				2543	ห่วย ช้อง บ่อน ยาบ้า โดย ผาสุก พงษ์ไพจิตร
	2001	เหตุการณ์ 9/11		2544	มิติชุมชน โดย อานันท์ กาญจนพันธุ์

พัฒนาการสังคมศาสตร์สากลและสังคมศาสตร์ไทย					
พัฒนาการสังคมศาสตร์สากล			พัฒนาการสังคมศาสตร์ไทย		
ผลงานสำคัญ	คริสต์ศักราช	เหตุการณ์สำคัญ		พุทธศักราช	ผลงานสำคัญ
E. Wallerstien's Modern World System in Crisis	2004			2547	การปฏิวัติเขียว โดย นพ.ประเวศ วະสี
B. Latour's Reassembling the Social	2005				
			พลเอกสนธิ บุญยรัตกลิน ก่อ รัฐประหาร	2549	
				2552	10 ปีญาชน สยาม โดย สายชล สตัยานุรักษ์
			มหาอุทกภัย	2554	
				2555	ความจริงเพื่อ ความยุติธรรม โดย พวงทอง ภวัศรพันธุ์ และ ถอดบทยเรียนการ ฝ่าวิกฤตกรณี มหาอุทกภัย โดย จุลณี เทียนไทย

พัฒนาการสังคมศาสตร์สากลและสังคมศาสตร์ไทย					
พัฒนาการสังคมศาสตร์สากล			พัฒนาการสังคมศาสตร์ไทย		
ผลงานสำคัญ	คริสต์ศักราช	เหตุการณ์สำคัญ		พุทธศักราช	ผลงานสำคัญ
	2013	สภาสังคมศาสตร์ระหว่างประเทศเรียกร้องให้สนใจปัญหาสิ่งแวดล้อม			
			พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ก่อรัฐประหาร	2557	
	2016	สภาสังคมศาสตร์ระหว่างประเทศเรียกร้องให้สนใจปัญหาความเหลื่อมล้ำ			
			ก่อตั้งกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ยุบเลิกสำนักงานกองทุนสนับสนุน		

พัฒนาการสังคมศาสตร์สากลและสังคมศาสตร์ไทย				
พัฒนาการสังคมศาสตร์สากล			พัฒนาการสังคมศาสตร์ไทย	
ผลงานสำคัญ	คริสต์ศักราช	เหตุการณ์สำคัญ	พุทธศักราช	ผลงานสำคัญ
		การวิจัย (สกว.) แนนที่ ด้วย สำนักงาน คณะกรรมการ ส่งเสริม วิทยาศาสตร์ วิจัยและ นวัตกรรม	2562	

มองไทย

เหตุการณ์ในระดับโลกส่งผลกระทบเป็นวงกว้างในยุคสมัยแห่งโลกาภิวัตน์ ไม่เพียงต่อพัฒนาการของสังคมศาสตร์สากล สังคมไทยและประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบสืบเนื่องตามไปด้วย แม้ว่าไทยเองจะมีพัฒนาการภายใต้บริบททางสังคมและการเมืองในตัวเอง อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยไม่อาจแยกตัวออกจากการมีสัมพันธ์กับโลกได้อย่างเด็ดขาด หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง สังคมศาสตร์ตะวันตกได้เข้ามาเผยแพร่ในสังคมไทยภายใต้บริบทการเมืองระดับโลก กระนั้นเอง ความรู้เกี่ยวกับสังคมไม่ได้สังกัดภายใต้สังคมศาสตร์ที่เข้ามาเผยแพร่แต่เพียงเท่านั้น เพราะฐานความคิดเชิงจารีตเกี่ยวกับสังคมในสังคมไทยมีอยู่ก่อนการเข้ามาของสังคมศาสตร์ตะวันตกแต่แรกแล้วในฐานะชุดความคิดชุดหนึ่ง เพื่อระบุตำแหน่งแห่งที่และลักษณะเฉพาะของสังคมไทย การสำรวจพัฒนาการของความรู้จะช่วยให้เห็นความก้าวหน้าและหน้าตาของสังคมศาสตร์ไทยในปัจจุบัน

ฐานคติแบบจารีตกับปัญญาชนสยาม

แต่ไหนแต่ไรมา หลักการและความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับสังคมในสังคมไทยอยู่ภายใต้ร่มเงาของราชสำนักและระบบศักดินา มโนทัศน์เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทยจึงผูกพันและดำรงอยู่ภายใต้ความรู้แบบจารีตที่ผสมเอาคติความเชื่อแบบพุทธ พราหมณ์ และผีภายใต้การควบคุมกำกับของรัฐบาลจารีต ในยุคอาณานิคม เมื่ออำนาจและอิทธิพลของประเทศตะวันตกตลอดจนความรู้และวิถีชีวิตแบบใหม่ ๆ เริ่มแพร่หลายในสังคมไทยมากยิ่งขึ้น ความรู้แบบไทยซึ่งผูกโยงกับจักรวาลทัศน์แบบไตรภูมิเริ่มเสื่อมลง การคุกคามของอำนาจจักรวรรดิทำให้ความคิดเรื่องชาติไทยและความเป็นไทยก่อตัวขึ้นในฐานะอุดมการณ์ที่ใช้สร้างสำนึกร่วมและความเป็นหนึ่งเดียวทางวัฒนธรรม รวมทั้งเป็นเครื่องมือในการจัดความสัมพันธ์และการต่อรองกับลัทธิจักรวรรดินิยม “ความเป็นไทย” ที่ถูกประกอบสร้างและผลิตซ้ำตลอดประวัติศาสตร์ความคิดของสังคมไทยนี้มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อการอธิบายความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในยุคสมัยถัดมา ในการอธิบายพัฒนาการของสังคมศาสตร์ไทย ปัญญาชนสยาม⁴ มีบทบาทสำคัญในฐานะชนชั้นนำทางปัญญาที่ก่อร่างสร้างความคิดอันกลายเป็นรากฐานสำคัญของสังคมไทย เพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวทางวัฒนธรรมและอุดมการณ์ให้กับคนไทย อีกทั้งยังมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อการอธิบายความเปลี่ยนแปลง รวมถึงทางเลือกในการพัฒนาประเทศในสังคมไทยในยุคสมัยถัด ๆ มา

นิยามความหมายของชาติไทยหรือชาติสยาม และความเป็นไทย เกิดขึ้นอย่างชัดเจนครั้งแรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อตอบสนองต่อระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง การพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นสมัยใหม่เฉกเช่นประเทศตะวันตกที่แผ่อิทธิพลเข้ามายังประเทศสยาม นำไปสู่การนิยามสาระสำคัญคือการรับความเจริญจากชาติตะวันตกในด้านการศึกษา ระบบราชการ การคมนาคม และสถาปัตยกรรม ในขณะเดียวกันก็ยังรักษาจิตใจแบบไทยที่

ยอมรับความสัมพันธ์ทางสังคมแบบรัฐที่ต่ำที่สูง และมุ่งทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อผลประโยชน์ของชาติเป็นสำคัญ สายชล สัตยานุรักษ์ (2552) ชี้ให้เห็นว่าการสร้างความเป็นชาติไทยและความเป็นไทยแบบนี้ ถูกใช้ในฐานะเครื่องมือในการสร้างสำนึกและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการปกครองของชนชั้นนำสยาม ผ่านการเชื่อมโยงชาติและภาษาไปสู่อุดมการณ์ ค่านิยม รวมถึงความรู้สึกรักนึกคิดต่าง ๆ อันนำไปสู่ความเจริญทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจของชาติ ในขณะเดียวกันนั้นเอง ก็สนับสนุนการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์แบบตะวันตก มาช่วยเสริมสร้างความเจริญทางวัตถุ ภายใต้จริยธรรมและลักษณะความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบไทย อย่างไรก็ตาม ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือตัวอย่างความคิดแบบตะวันตกว่าด้วยการปกครองแบบรัฐสภาที่เสนอโดยเทียนวรรณใน*ตุลยวิภาค พจนกิจและศิริพจนภาค* ตลอดจน*เค้าโครงการเศรษฐกิจ*ของปรีดี พนมยงค์ ซึ่งไม่เป็นประโยชน์ต่อชนชั้นนำกลับไม่ได้รับการตอบสนอง มีหนาซ้ำ ข้อเสนออย่างหลังยังนำไปสู่ข้อกล่าวหาว่าปรีดีเป็นคอมมิวนิสต์อีกด้วย ความคิดเชิงสังคมอย่างอุดมการณ์เรื่องความเป็นชาติไทยและความเป็นไทยที่ถูกสร้างขึ้นมาตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ตามแต่ยุคสมัย จึงกล่าวได้ว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์ของชนชั้นนำปกครองในระบบศักดินา และยังคงมีผลอย่างลึกซึ้งต่อวิถีคิดเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงกำหนดหน้าตาของสังคมศาสตร์ผ่านลักษณะการสนับสนุนและการนำไปใช้ประโยชน์ด้วย

สังคมศาสตร์ไทยในบริบทสงครามเย็น

สังคมศาสตร์เป็นวิชาการที่พัฒนาขึ้นมาในโลกตะวันตกและได้เข้ามาลงหลักปักฐานในสังคมไทยกว่าครึ่งศตวรรษ แต่ดูเหมือนว่าในปัจจุบันนี้สังคมศาสตร์ยังคงเป็นสิ่งแปลกปลอมในสังคมไทย แนวความคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ยังต้องนำเข้ามาจากโลกตะวันตก ความรู้ของสังคมศาสตร์ไทยเองจึงยังมีไม่มาก อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2555) เห็นว่า ที่เป็นเช่นนี้เพราะนักสังคมศาสตร์ไทยส่วนใหญ่มักเข้าใจกันว่าวิชาสังคมศาสตร์เป็นวิชาสากลที่เพียงแต่นำองค์ความรู้

เหล่านั้นมาปรับใช้กับการศึกษาในบริบทของประเทศไทย การถกเถียงทางความคิด ทฤษฎี ตลอดจนเครื่องมือต่าง ๆ ในการศึกษาถูกปล่อยให้เป็นเรื่องของวงวิชาการในโลกตะวันตก อย่างไรก็ตาม นักสังคมศาสตร์ไทยจำนวนหนึ่งก็ไม่ได้เห็นด้วยกับความเข้าใจนี้ พวกเขาเห็นว่าการศึกษาสังคมศาสตร์ในสังคมไทยไม่ใช่เรื่องของการสืบทอดความรู้จากโลกตะวันตก ไม่เพียงด้านเนื้อหาหรือการวิเคราะห์เท่านั้น แต่ยังรวมถึงการตรวจสอบคุณค่าและตรรกะในการแสวงหาความรู้อันเป็นลักษณะเฉพาะของสังคมไทยด้วย (เสนห์ จามริก, 2542)

อานันท์ (2558) อธิบายว่า เดิมที ความรู้สังคมศาสตร์เป็นเครื่องมือของชนชั้นนำและผู้มีอำนาจสำหรับใช้ปกครองผู้คน ทว่าราวหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือปี พ.ศ. 2485 สังคมศาสตร์ตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ในสังคมไทยมากขึ้น ในขณะเดียวกัน นักสังคมศาสตร์ไทยก็ได้ไปศึกษาต่อต่างประเทศเช่นกัน กล่าวได้ว่า ก่อนหน้าปี พ.ศ. 2490 ซึ่งโครงการคอร์เนล-ประเทศไทย เกิดขึ้นในความร่วมมือของมหาวิทยาลัยคอร์เนลกับรัฐบาลไทย สังคมศาสตร์ไทยมีลักษณะเป็นสังคมศาสตร์พื้นเมืองที่ยึดโยงกับฐานคติและจารีตแบบไทย จนกระทั่งปี พ.ศ. 2491 ถึง พ.ศ. 2492 มีการเรียนการสอนวิชาสังคมศาสตร์ขึ้นในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ช่วงเวลาดังกล่าวถือเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญของสังคมศาสตร์ไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากโลกภายนอก ไม่ว่าจะเป็นจากนักสังคมศาสตร์ตะวันตก และนักสังคมศาสตร์ไทยที่กลับมาหลังศึกษาจบจากต่างประเทศ ในขณะที่สังคมศาสตร์แบบจารีตเองก็ยังคงดำรงอยู่ จนกระทั่งในช่วงปี พ.ศ. 2490 ถึง พ.ศ. 2510 สังคมศาสตร์ตะวันตกเข้ามาในสังคมไทย แพร่หลายและกลายเป็นสังคมศาสตร์ที่อยู่ในสถาบันอย่างเต็มตัว นั่นคือมีการนำแนวคิดทฤษฎีและแนวทางการศึกษาแบบตะวันตกเข้ามาในสังคมไทยและนำมาสอนในมหาวิทยาลัยอย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งอานันท์เห็นว่าสุดท้ายกลายเป็นความรู้สังคมศาสตร์กระแสหลัก

กล่าวได้ว่าในช่วงเวลานี้ ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมไทยมาจากนักวิชาการ 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือกลุ่มนักสังคมศาสตร์จารีตซึ่งมีแนวทาง

สอดคล้องกับปัญญาชนสยาม หรือแม้แต่สืบทอดความคิดแบบชาตินิยมมาจาก สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เช่น พระยาอนุนานราชชน (เสฐียรโกเศศ) และหลวงวิจิตรวาทการ ทั้งสองต่างมีความรู้ทางสังคม มรดกวัฒนธรรม ภาษา ศาสนา และประวัติศาสตร์ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการอธิบายความเป็นชาติไทยในฐานะ ชาติที่มีอารยะและมีความมั่นคงเป็นปึกแผ่นด้วยการปกครองแบบกษัตริย์ รวมทั้งเชื่อว่าสังคมจะอยู่รอดและเจริญรุ่งเรืองต้องจัดระเบียบพลเมืองให้ทำหน้าที่ตามฐานะและชนชั้น ความคิดชาตินิยมแบบนี้ยังสอดคล้องกับนโยบาย รัฐนิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่ง ต้องการพัฒนาชาติให้เจริญด้วยการส่งเสริมคุณค่าของวัฒนธรรมไทย ส่วน กลุ่มที่สองคือนักวิชาการที่จบการศึกษาจากต่างประเทศและอ้างอิงความรู้ สังคมศาสตร์ด้วยวิธีคิดแบบตะวันตก (อ้างอิงใน ชาร์ลส์ คายส์ 2458) เช่น อคิน รพีพัฒน์ พัทยา สายหู ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง เกษม อุทยานิน และ เอลิมศรี ธรรมบุตร นักวิชาการที่ไปศึกษาต่อเหล่านี้กลับมาทำงานในสถาบัน การศึกษา ได้แก่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งก่อตั้งในปี พ.ศ. 2491 และมีการจัดพิมพ์วารสารสังคมศาสตร์ในปี พ.ศ. 2504 ทำให้ เกิดบทความวิชาการเกี่ยวกับปัญหาสังคม ในช่วงเดียวกันมีการจัดตั้งคณะ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปี พ.ศ. 2497 และ มีการเรียนการสอนแผนกสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในปี พ.ศ. 2508 นักวิชาการเหล่านี้ได้วางรากฐานความคิดทางสังคมศาสตร์ที่มีส่วนในการ วิเคราะห์ปัญหาสังคมในเวลานั้น (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2558) สังคมศาสตร์ ที่ถูกนำเข้าสู่ประเทศไทยโดยนักวิชาการกลุ่มที่สองถูกอธิบายว่าเป็นสังคมศาสตร์ แบบวิทยาศาสตร์ เพราะใช้วิธีการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์จึงจัดเป็นวิทยาศาสตร์ ประเภทหนึ่ง (จี. วิลเลียม สกินเนอร์ 2499) ในขณะเดียวกัน แนวทาง วิชาการในสถาบันการศึกษาของไทยยังยึดถือแนวทางแบบสหรัฐอเมริกา อย่างเคร่งครัด โดยถือคติว่าการเรียนการสอนต้องทำให้มีลักษณะเป็นสากล (พัทยา สายหู 2516)

นอกจากบริบททางวิชาการแล้ว บริบททางสังคมและการเมืองของไทยก็เป็นปัจจัยหนุนเสริมอีกประการหนึ่งที่ทำให้สังคมศาสตร์ตะวันตกที่ได้รับมากลายเป็นสังคมศาสตร์กระแสหลัก การเข้าสู่อำนาจของทหารและข้าราชการกลุ่มใหม่ ประจวบกับนโยบายการสกัดกั้นขบวนการคอมมิวนิสต์ การผูกสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจการเมืองเข้ากับสหรัฐอเมริกา ตลอดจนการตั้งเข็มการพัฒนาโดยมุ่งเน้นด้านการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมและการลงทุน นำไปสู่หลักความเชื่อทางวิชาการและการสร้างนโยบายการพัฒนาที่ไม่สมดุล (เสนห์ จามริก, 2542) *โฉมหน้าศักดินาไทย* ที่ จิตร ภูมิศักดิ์ ใช้วิพากษ์ระบบชนชั้นในสังคมไทย รวมถึงการบูดริตของระบบกษัตริย์และการกดขี่ประชาชน อันนำไปสู่การจับกุมด้วยเนื้อหาที่กระหนาบการปกครองของรัฐและเป็นการกระทำที่อันเป็นคอมมิวนิสต์ ชี้ให้เห็นว่าความรู้ทางสังคมศาสตร์ที่ไม่เกื้อหนุนและเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐต้องถูกกำราบ การระดมนักวิชาการมาช่วยงานของชาติในยุครัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นไปเพื่อสร้างกำลังสมองและสถาปนาอำนาจฝ่ายบริหารให้เข้มแข็งภายใต้ระบอบการเมืองหลังการรัฐประหารในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2501 กลุ่มข้าราชการนักวิชาการ (technocrats) ในฐานะคลังสมองของรัฐบาลทหาร นำหลักเศรษฐศาสตร์การพัฒนาเข้าสู่กระบวนการวางแผนพัฒนาประเทศ และเกิดความโน้มเอียงที่จะมองประเทศที่พัฒนาแล้วเป็นตัวแบบกำหนดเป้าหมายและแนวทางการพัฒนา การเร่งรัดผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (GDP) ในฐานะตัวชี้วัดของการเร่งสร้างอุตสาหกรรมและเศรษฐกิจแบบทุนนิยมกลายเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนา หลักความคิดเช่นนี้กลายเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองที่กำหนดท่าทีต่อความรู้สังคมศาสตร์ของรัฐในอีกประการหนึ่ง แนวคิดเรื่องความเป็นสมัยใหม่แบบตะวันตกถูกนำมาใช้เป็นตัวแบบในการพัฒนาประเทศ เช่นเดียวกับที่ความรู้สังคมศาสตร์แบบตะวันตกถูกนำมาใช้โดยมีวิธีคิดแบบจารีตเป็นแกนกลาง ความรู้สังคมศาสตร์กระแสหลักจึงถูกหลอมรวมและกลายเป็นเนื้อหนังให้กับจิตวิญญาณชาตินิยมที่ยึดถือผลประโยชน์ของชาติและความเป็นไทยในท้ายที่สุด

สภาพการณ์ที่สังคมไทยกำลังเร่งพัฒนาประเทศด้วยการสนับสนุนและชี้นำโดยสหรัฐอเมริกา เห็นได้จากการกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ เพิ่มประสิทธิภาพและปริมาณการผลิตพืชผลเกษตรกรรม ปรับปรุงการขนส่ง ประปา ชลประทาน และการสื่อสาร ส่งเสริมการลงทุนภาคอุตสาหกรรม พลังงานและสาธารณสุข รวมถึงการส่งเสริมการผลิตสินค้าเพื่อส่งออก รัฐไทยเชื่อว่านโยบายที่สร้างความเป็นสมัยใหม่เหล่านี้จะช่วยทำให้ประเทศมีรายได้มากขึ้น ประเด็นปัญหาทางสังคมที่ถูกบรรจุไว้ในนโยบายจะเป็นการพัฒนาชุมชนที่ส่งเสริมให้ประชาชนกินดีอยู่ดี มีสุขภาพดีและมีรายได้จากอาชีพเกษตรกรรม ในปี พ.ศ. 2506 มีการตั้งสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท โดยสร้างถนนไปถึงหมู่บ้านที่ห่างไกล เพื่อเป็นกลไกต่อสู้กับลัทธิคอมมิวนิสต์ที่กำลังขยายตัวในพื้นที่ชายขอบ รัฐมองว่าถนนจะช่วยให้เจ้าหน้าที่เข้าถึงประชาชนได้รวดเร็วและป้องกันมิให้ประชาชนถูกชักจูงไปเป็นคอมมิวนิสต์ ซึ่งต่อต้านการปกครองแบบกษัตริย์และความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบไทย นอกจากนี้ การเกิดขึ้นของสำนักงานสภาการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ในรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ เมื่อปี พ.ศ. 2502 ชี้แจงเป้าหมายว่าเป็นหน่วยงานเพื่อการพัฒนาประเทศให้เจริญรวดเร็วและสมบูรณ์ทุกด้าน ประเทศที่กำลังพัฒนาอย่างประเทศไทยจะต้องอาศัยวิชาการทางด้านสังคมเป็นพื้นฐานสำหรับการวางนโยบายพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ วช. กลายเป็นองค์กรกลางเกี่ยวกับการวิจัย สอดคล้องกับการเริ่มจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกในปีเดียวกัน การสร้างความรู้ทางด้านสังคมผ่านการวิจัยในระยะนี้ เกิดขึ้นบนฐานของการพัฒนาประเทศเป็นสำคัญ หากสำรวจการวิจัยทางสังคมศาสตร์ที่ วช. สนับสนุนในยุคแรก ๆ (อ้างถึงใน สำนักงานสภาวิจัยแห่งชาติ, 2512) จะพบว่าประเด็นส่วนใหญ่มักเกี่ยวข้องกับการมุ่งพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา สถานภาพชุมชน ตลอดจนรูปลักษณะของสถาบันครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือมีการประเมินผลการวิจัยและให้ข้อเสนอเชิงนโยบายแก่ วช.

ในช่วงนี้เอง สหรัฐอเมริกาได้มุ่งขยายอำนาจทางการเมืองในระดับโลกผ่านการพัฒนาและขยายความสัมพันธ์กับชนชั้นนำไทยเพื่อให้การต่อต้านคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความเข้มแข็ง ประเทศไทยกลายเป็นวัตถุแห่งความรู้ในยุคสงครามเย็น ในขณะที่นักวิชาการอเมริกันเองก็มีส่วนในการสร้างความรู้สังคมศาสตร์ว่าด้วยสังคมไทยในหลายสาขาวิชา (ณัฐพล ใจจริง, 2563) การขยายตัวของไทยศึกษาสัมพันธ์กันอย่างพิเศษระหว่างสหรัฐอเมริกาและรัฐบาลไทย ซึ่งฝ่ายไทยต้องการเร่งรัดพัฒนาเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ในขณะที่อีกฝ่ายต้องการรักษาผลประโยชน์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะประเทศไทยเพื่อสกัดการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555) นักวิชาการไทยด้านสังคมศาสตร์เข้าไปทำงานใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาและบุกเบิกการเรียนการสอนสังคมศาสตร์แบบอเมริกันในประเทศไทย (เก่งกิจ กิติเรียงลาภ 2562) พัฒนาการของสังคมศาสตร์ไทยที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากสังคมศาสตร์โลกเช่นนี้ จึงอยู่ภายใต้บริบททางสังคมและการเมืองในยุคสงครามเย็นที่สหรัฐอเมริกาเข้ามามีอิทธิพลต่อการศึกษาสังคม เสน่ห์ จามริก (2527) (อ้างถึงใน เสน่ห์ จามริก, 2542) วิจารณ์ว่า การศึกษาเรื่องของไทยในสภาพกล่าว เป็นยุทธศาสตร์การต่อสู้ทางการเมืองและการทหารระหว่างประเทศ ไม่ใช่เพื่อสนองเป้าหมายของความรู้อันแท้จริง

การตั้งโครงการไทยศึกษาของมหาวิทยาลัยคอร์เนลและส่งนักวิชาการเข้ามาศึกษาหมู่บ้านบางชั้น ซึ่งเป็นชนเมืองกรุงเทพฯ ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2490 มีเหตุผลคือ ทั้งเพื่อหาคำอธิบายเรื่องพัฒนาการของชนบท และเพื่อต่อสู้กับลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยมีวาระแฝงคือการบีบให้ชนบทเคลื่อนตัวเข้าสู่สังคมทุนนิยม (อานันท์ กาญจนพันธุ์ อ้างถึงใน โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ, 2564) เฮอเบิร์ต ฟิลลิป ซึ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพของบุคคลและลักษณะแห่งสังคมของชาวบางชั้น สรุปว่าชาวบางชั้นมีความเป็นอยู่เรียบง่าย ไม่ค่อยเข้มงวด ผู้คนมีความเป็นปัจเจกชนนิยมสูง เพราะ

ตระหนักดีในความคิดของผู้อื่น ไม่กระทำการใดที่ก่อให้เกิดผู้อื่นอับอาย แต่ก็ไม่สนใจว่าใครจะเป็นอย่างไร (เฮอร์เบิร์ต ฟิลลิป อ้างถึงใน สำนักงานสภาวิจัยแห่งชาติ, 2512) ภายใต้การว่าจ้างจากรัฐบาลไทยและสหรัฐอเมริกาในการศึกษาวิจัยเพื่อให้ข้อมูลต่อสภากอมมิวนิสต์ (ชาร์ลส์ คายส์ 2549) ลอริสตัน ชาร์ป นักวิชาการอีกคนที่เข้ามาศึกษาหมู่บ้านบางซัน เขียนจดหมายถึงรัฐบาลสหรัฐว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะศึกษาหมู่บ้านไทยในฐานะตัวแบบที่จะนำไปใช้กับเวียดนาม เพราะวิถีคิดและวิถีชีวิตของคนไทยมีความใกล้เคียงกับคนเวียดนามที่กำลังเผชิญกับลัทธิคอมมิวนิสต์ที่สุด (เก่งกิจ กิติเรียงลาภ อ้างถึงใน โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ, (บก.) 2564) เบื้องหลังการศึกษาเหล่านี้จึงชี้ให้เห็นการดำรงอยู่คู่กันของบริบททางการเมืองและวิชาการที่สังคมศาสตร์สากลเข้ามาทำการศึกษาและแพร่หลายในสังคมไทย

การประชุมสภาคริสตจักรสากล (World Council of Churches) ครั้งที่สองในปี ค.ศ. 1954 ที่เมืองเอแวนสตัน รัฐอิลลินอยส์ สหรัฐอเมริกา สร้างนัยสำคัญต่อองค์กรคริสต์ศาสนาทั่วโลก ท่ามกลางความตึงเครียดระหว่างโลกตะวันตกและโลกตะวันออกในภาวะสงครามเย็น การเผยแผ่ศาสนาคริสต์เปลี่ยนทิศทางจากการมุ่งเน้นเปลี่ยนแปลงศรัทธาไปสู่การทำงานพัฒนา ประเด็นเรื่องการต่อสู้เพื่อประชาคมโลก ความรับผิดชอบต่อสังคม ตลอดจนภารกิจต่อคนนอกศาสนา ส่งผลกระทบต่อการทำงานของคริสตจักรไทยในฐานะองค์กรซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชนบท สถานะเช่นนี้นำไปสู่การเกิดขึ้นของสังคมศาสตร์ที่มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนจริง ๆ มากกว่าที่จะเป็นการมุ่งพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจในภาพกว้างของรัฐ ในเวลาต่อมา เสรี พงศ์พิศ (2527) สะท้อนให้เห็นว่าการศึกษาทางสังคมศาสตร์ในช่วงทศวรรษ 2510 เป็นต้นมาได้รับอิทธิพลจากการทำงานเพื่อสังคมขององค์กรพัฒนาและองค์กรสาธารณประโยชน์ทางศาสนา นอกจากนี้ การเกิดขึ้นของสำนักบัณฑิตอาสาสมัครในสังกัดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อปี พ.ศ. 2512 โดย ป่วย อึ้งภากรณ์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บริการแก่ชุมชนและสร้างเสริม

ประสบการณ์เกี่ยวกับท้องถิ่นชนบท ยังแสดงให้เห็นรูปลักษณะแบบอื่นของสังคมศาสตร์ที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยในกระแสการพัฒนาชาติ พัฒนาการของสังคมศาสตร์ไทยเช่นนี้จึงมีลักษณะเป็นสองขา คือขาที่สร้างความรู้และทำงานให้ข้อเสนอเชิงนโยบายกับรัฐ กับขาที่พูดคุยถกเถียงในประเด็นสาธารณะและทำงานพัฒนาร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชน

สังคมศาสตร์ไทยในบริบทสงครามการค้าและสงครามการเมือง

การผลิตสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์ของไทย โดยเฉพาะสังคมศาสตร์กระแสหลัก ดำรงอยู่ภายใต้ปัจจัยและการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ หนึ่งในองค์กรสำคัญที่ให้การสนับสนุนและมีอิทธิพลต่อการผลิตสร้างความรู้สังคมศาสตร์ของไทย คือสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2535 และเพิ่งเปลี่ยนเป็นสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ตามพระราชบัญญัติสถานการณ์การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2562 ทำหน้าที่จัดทำนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมของประเทศให้มีเอกภาพและเป็นระบบ ตลอดจนการจัดสรรงบประมาณให้แก่หน่วยงานในระบบวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ในขณะที่การเกิดขึ้นของ วช. เองอยู่ภายใต้วัตถุประสงค์ในการใช้ความรู้เพื่อพัฒนาประเทศในบริบทสงครามเย็น การเกิดขึ้นของ สกว. อยู่ภายใต้บริบทที่ผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศสูงขึ้นจนเลยเงื่อนไขการขอทุนวิจัยจากองค์กรระหว่างประเทศ (วิจารณ์ พานิช อ้างถึงใน อธิคม คุณาวุฒิ (บก.) 2559) ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากนโยบายเปลี่ยนสนาามรบเป็นสนาามการค้าของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2531 เป็นต้นมา ส่งผลให้เศรษฐกิจไทยเติบโตสูงที่สุดในโลกในช่วงสองปีแรก⁵ กล่าวได้ว่า การเกิดขึ้นและความเคลื่อนไหวและงานวิจัยของ สกว. ดำรงอยู่ท่ามกลางบริบทของสงครามการค้า

ในฐานะที่ สกว. เป็นหน่วยงานที่บริหารจัดการทุนวิจัยร่วมกับ วช. ตลอดเวลาที่ผ่านมา แม้ตัว สกว. เองจะไม่มีกรอบสนับสนุนงานวิจัยด้านสังคมศาสตร์โดยตรง แต่งานวิจัยด้านสังคมศาสตร์กระจายตัวอยู่ในกลุ่มงานภารกิจและฝ่ายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายนโยบายชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติ ฝ่ายชุมชนและสังคม ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ฝ่ายวิชาการ และหน่วยวิจัยมนุษยศาสตร์ อย่างไรก็ตาม การให้ทุนสนับสนุนการวิจัยของ สกว. จะมีการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการวิจัยเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานทุก 3 หรือ 4 ปีโดยเป็นไปตามแนวนโยบายระดับชาติ ไม่ว่าจะเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติที่ดำเนินการโดย วช. ในฐานะหน่วยงานกลางด้านการวิจัย ตลอดจนแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 มาตรา 80 (5) กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีตั้งแต่ พ.ศ. 2559 เป็นต้นมา โจทย์การวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจึงถูกวางกรอบโดยเป้าหมายตามเกณฑ์ของการให้ทุนไว้ล่วงหน้า

อย่างไรก็ดี ร่องรอยของความรู้และการสำรวจตรวจสอบตนเองของนักสังคมศาสตร์ก่อนการเกิดขึ้นของ สกว. ไม่นานนัก สามารถพิจารณาได้ในการประชุมของนักวิชาการโดยสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยประจำปี 2529 นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่เข้าร่วมประชุมมีความเห็นว่าสังคมไทยมีวิกฤตซึ่งควรปรับปรุงและแก้ไขพัฒนา โดยวิกฤตดังกล่าวเป็นวิกฤตร่วมกันที่ปรากฏอยู่ในอาณาบริเวณของสังคมศาสตร์อื่น ๆ ด้วย อาทิ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ หนึ่งในข้อวิตกกังวลของการประชุมคือ ในทางแนวคิดทฤษฎี การขาดข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสังคมเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเน้นหนักแต่ในแง่แนวคิดทฤษฎีซึ่งไม่สามารถนำมาแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างจริงจัง (ยศ สันตสมบัติ อ้างถึงใน คณะนักสังคมศาสตร์ไทย, 2530) ขณะที่อีกด้านหนึ่ง การทำงานของอาสาสมัครที่แก้ไขปัญหาสังคมมักนำความรู้พื้นฐานไปใช้ประยุกต์มากขึ้นในช่วงหลัง ในภาวะขาดแคลนข้อมูลเช่นนี้เองทำให้การแก้ไขปัญหาลำบากขึ้น (ภูมิธรรม เวชยชัย อ้างถึงใน

คณะนักสังคมศาสตร์ไทย, 2530) ขบวนการทางวิชาการและความรู้ของสังคมศาสตร์ข้างต้นสะท้อนลักษณะสองขาที่ให้ความสำคัญกับสังคมทั้งในแง่แนวคิดทฤษฎีและปฏิบัติ หากแต่ยังขาดแคลนการวิจัยพื้นฐานที่จะทำความเข้าใจสภาพสังคม

นอกจากนี้ อีกข้อวิตกกังวลหนึ่งที่น่าสนใจคือคำวิจารณ์ในกลุ่มนักเศรษฐศาสตร์ไทยที่เห็นว่าการทำงานวิจัยส่วนใหญ่มักมุ่งเน้นไปที่แนวคิดทฤษฎีซึ่งมีข้อจำกัดในตัวเอง ในขณะที่อีกด้านหนึ่งก็มักตอบสนองความต้องการของแหล่งเงินทุนสนับสนุน การวิจัยที่เกิดขึ้นจึงเข้าไม่ถึงความเป็นจริงของสังคมและก่อให้เกิดผลกระทบระยะยาวต่อสังคมไทยโดยรวม แม้ว่ามหาวิทยาลัยต่าง ๆ จะมีสถาบันวิจัยเป็นของตัวเอง เช่น สถาบันวิจัยทางเศรษฐศาสตร์ของสถาบันบัณฑิตพัฒนาบริหารศาสตร์ สถาบันวิจัยสังคมของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันไทยคดีศึกษาและสถาบันทรัพยากรมนุษย์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่สถาบันเหล่านี้ค่อนข้างมีลักษณะแบบตัวใครตัวมันและพยายามหาแหล่งเงินทุนวิจัยเองโดยปราศจากการเหลียวแลจากรัฐบาล ภาวะต่างคนต่างอยู่ของสถาบันวิจัยต่าง ๆ เช่นนี้นำไปสู่การขาดการประสานและแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน ในขณะที่สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย (TDRI) ซึ่งก่อตั้งขึ้นในฐานะมูลนิธิที่ไม่แสวงหาผลกำไรเมื่อปี พ.ศ. 2527 ก็กลับกลายเป็นเครื่องมือของสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติไป⁶ (คณะนักสังคมศาสตร์ไทย, 2530) เอกสิทธิ์ หนูหนักดี (2563) ชี้ว่าจนถึงปัจจุบันนี้ สถาบันวิจัยดังกล่าวยังคงมีบทบาทในการวางแผนพัฒนาประเทศในฐานะผู้พิทักษ์นโยบายเศรษฐกิจมหภาค ซึ่งให้ความสำคัญกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและความมั่งคั่งทางธุรกิจก่อนประเด็นอื่น ๆ ในกรอบของความรู้ที่เป็นกลางและปราศจากการเมือง จะเห็นได้ว่า ประเด็นทางเศรษฐกิจและธุรกิจเป็นวาระสำคัญในแวดวงวิชาการสังคมศาสตร์ไทยมาตั้งแต่ก่อนช่วงเวลาก่อนก่อตั้ง สกว. แล้ว อีกทั้งยังส่งอิทธิพลต่อพันธกิจด้านการวิจัยในอีกทางหนึ่งด้วย

ในขณะที่การวิจัยด้านสังคมภายใต้ วช. สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สังคมศาสตร์ภายใต้การสนับสนุนของ สกว. มีแนวโน้มของยุทธศาสตร์การสนับสนุนล้อตามยุทธศาสตร์การให้ทุนโดยสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การวิจัยและยุทธศาสตร์ชาติ แม้ในช่วงปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา สกว. มีความคิดที่จะกระจายการทำงานไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศ แต่ในช่วงเวลาที่ผ่านมาฐานข้อมูลการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ภายใต้การให้ทุนสนับสนุนของ สกว. มีสัดส่วนของโจทย์ที่ห่างไกลจากประเด็นทางสังคมค่อนข้างมาก โดยมุ่งเน้นไปที่ประเด็นการพัฒนาเศรษฐกิจ การสร้างรายได้ ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร ตลอดจนการสร้างนโยบายเพื่อการพัฒนาประเทศเป็นสำคัญ⁷ สอดคล้องไปกับทัศนะที่เห็นว่างานวิจัยควรครอบคลุมไปถึงการใช้ความรู้และสร้างความรู้ที่เป็นประโยชน์แบบอื่น ๆ ด้วย (ปิยะวดี บุญ-หลง อ้างถึงใน อธิคม คุณาธุติ (บก.), 2559) นอกจากนี้ การให้ทุนวิจัยใด ๆ ย่อมต้องรู้ก่อนว่าการวิจัยนั้นต้องการให้เกิดผลต่อบ้านเมืองอย่างไร วิจารณ์ พานิช (2559) (อ้างถึงใน อธิคม คุณาธุติ (บก.), 2559) ผู้อำนวยการคนแรกของ สกว. บอกว่า หัวใจของ สกว. คือการอุดหนุนการวิจัยเพื่อสร้างปัญญาให้กับประเทศ ไม่ใช่ปัญญาแบบลอย ๆ แต่เป็นปัญญาที่จะนำไปสู่การใช้ประโยชน์ ดังนั้นเอง จึงน่าสังเกตว่าภาพรวมของสังคมศาสตร์ภายใต้การสนับสนุนของหน่วยงานรัฐตั้งแต่วช. มาจนถึง สกว. มีแนวโน้มของการนำความรู้ไปใช้เพื่อผลประโยชน์ในทิศทางเดียวกัน ทว่าอยู่ในบริบทของสงครามที่แตกต่างกัน

ในวิชาที่สังคมศาสตร์พุดคุยถกเถียงทางวิชาการและทำงานพัฒนาสาธารณะ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2538) ให้ความเห็นไว้อย่างน่าสนใจว่า ส่วนที่ยังขาดไปในการศึกษาสังคมวัฒนธรรมไทย คือแนวคิดทฤษฎีอันเกิดขึ้นจากการศึกษาสังคมวัฒนธรรมไทยเอง การนำแนวคิดทฤษฎีจากโลกตะวันตกมาใช้วิเคราะห์เป็นเหตุให้ไม่สามารถสร้างคำอธิบายความเป็นจริงของสังคมวัฒนธรรมไทยได้อย่างตรงไปตรงมา การสร้างความรู้เกี่ยวกับภาพรวมของ

ระบบสังคมไทยจึงทำได้ลำบาก การทำงานวิจัยพื้นฐานเพื่อสะสมข้อมูลในสังคมไทยให้มากและสังเคราะห์เป็นแนวคิดทฤษฎีเฉพาะในบริบทของสังคมไทยเองจึงเป็นเรื่องจำเป็น เพราะข้อมูลพื้นฐานและแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวจะนำไปสู่การนำไปใช้ในเชิงประยุกต์บนฐานข้อมูลและข้อเท็จจริง นอกจากนี้ประเด็นที่ต้องพิจารณาเพิ่มเติมคือการศึกษาวิจัยที่นำไปสู่การพัฒนาที่ทัดเทียมกัน ไม่ใช่เพื่อประโยชน์เฉพาะพื้นที่หรือคนบางกลุ่ม ฉัตรทิพย์ยังวิจารณ์อีกว่า นักวิชาการที่ทำงานวิจัยเพื่อสนองความต้องการของรัฐต้องตอบให้ได้ด้วยว่า ตนเองทำงานเพื่อตอบสนองความต้องการของรัฐหรือคนส่วนใหญ่ ตลอดจนทำงานวิจัยไปเพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการ ผลประโยชน์ส่วนตัวหรืออุดมการณ์บางแบบ

หลังการทำให้รัฐประหารโดยพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2557 สถานะและความรู้ของสังคมศาสตร์ยังคงได้รับอิทธิพลจากโลกตะวันตก แนวคิด ทฤษฎี กระแสความสนใจในประเด็นต่าง ๆ ตลอดจนแนวทางการศึกษาที่ต้นกำเนิดของศาสตร์ยังมีบทบาทสำคัญในแวดวงวิชาการไทย อย่างไรก็ตาม การวิจัยเพื่อสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์ยังขาดความเป็นอิสระอยู่มาก แม้แนวทฤษฎีและวิธีวิทยาใหม่ ๆ จะแพร่หลายโดยสอดคล้องกับความเคลื่อนไหวทางวิชาการในโลกตะวันตก แต่ลักษณะการทำงานวิจัยเพื่อสร้างความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับสังคมไทยเองยังมีขอบข่ายจำกัด แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีของคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่กำหนดกรอบและแนวทางการพัฒนาให้หน่วยงานของรัฐทุกภาคส่วนต้องทำตาม ถูกใช้วางกรอบให้กับการทำงานวิจัยผ่านแหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย อีกทั้งการก่อตั้งกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม โดยรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2562 ยังนำไปสู่การยุบเลิก สกว. และก่อตั้ง สกสว. ขึ้นมาใหม่ในสังกัดกระทรวงดังกล่าวภายใต้บริบทใหม่ของสงครามการเมืองที่โยงมาถึงเสรีภาพทางวิชาการในการทำงานวิจัย ภายใต้สงครามการเมืองที่มีการแบ่งขั้วความคิดและนักวิชาการสังคมศาสตร์ชาติ

สองมีบทบาททางปัญญาในปริณิถนสาธารณะค่อนข้างมาก สกสว. กลายเป็นหน่วยงานกำกับดูแลงานวิจัยผ่านหน่วยบริหารจัดการทุน (PMU) ต่าง ๆ รวมไปถึง วช. ด้วย ภายใต้วิสัยทัศน์ของสุวิทย์ เมษินทรีย์ รัฐมนตรีคนแรกของกระทรวงใหม่ที่เห็นว่าการวิจัยต้องนำไปสู่การใช้ประโยชน์ต่อการพัฒนาชาติได้อย่างเป็นรูปธรรม ประเด็นของงานวิจัยส่วนใหญ่จึงถูกกำกับโดยแนวทางของรัฐผ่านรูปแบบการให้ทุนสนับสนุนการวิจัยที่ตอบสนองต่อความต้องการนำไปใช้ประโยชน์ของรัฐ แม้กรอบยุทธศาสตร์ชาติจะมีประเด็นเชิงสังคมที่มุ่งเน้นความเสมอภาค แต่กรอบดังกล่าวแทบไม่เคยถูกแปลงมาใช้กำกับโจทย์วิจัยแต่อย่างใด^๑ ในสงครามที่อำนาจทางการเมืองแทรกแซงมาถึงโลกวิชาการนี้ แหล่งทุนของรัฐได้เข้ามาจำกัดการสร้างความรู้ผ่านการทำงานวิจัย ประกอบกับการสร้างระบบนิเวศทางวิชาการที่มีลักษณะอุปถัมภ์และยึดโยงการทำงานการวิจัยเข้ากับการประกอบอาชีพทางวิชาการของอาจารย์ในมหาวิทยาลัย การพัฒนาประเทศกลายเป็นเป้าหมายสูงสุดที่รัฐคาดหวังจากการสร้างความรู้ โจทย์วิจัยของสังคมศาสตร์ถูกบีบให้แคบลงผ่านกลไกการให้ทุนที่รัฐอุดหนุน ในขณะที่การสร้างความรู้ในโจทย์แบบอื่น ๆ นอกเหนือไปจากการสร้างความรู้ภายใต้กรอบของแหล่งทุน มักจำกัดตัวอยู่ภายในแวดวงวิชาการที่อาศัยทุนจากแหล่งอื่นเป็นสำคัญ หรือไม่ก็ไม่สามารถแสวงหาแหล่งทุนในการทำงานวิจัยได้เลย

มองโลกมองไทย: การสร้างความรู้ในบริบทสงคราม

หากเริ่มต้นจากการพิจารณาแนวโน้มของพัฒนาการสังคมศาสตร์สากลดังกล่าวนี้นี้ จะเห็นได้ถึงการดิ้นรนมาตั้งแต่การมีอยู่ของสังคมศาสตร์เอง การนำหลักวิทยาศาสตร์มาปรับใช้เพื่อการศึกษาสังคมในฐานะที่เป็นศาสตร์แบบหนึ่ง นอกเหนือจากจะเกิดขึ้นภายใต้ภายใต้บรรยากาศของความรู้แบบวิทยาศาสตร์แล้ว ยังเป็นเรื่องของการดำรงอยู่ของศาสตร์ท่ามกลางการตั้งคำถามเรื่องความน่าเชื่อถือ ความคิดทฤษฎีที่พัฒนาขึ้นจากบริบททางสังคม

และการเมืองที่หนุนนำ ยังผนวกเข้ากับข้อถกเถียงเรื่องกระบวนการทัศน์อันซับซ้อน
สังคมศาสตร์ไปสู่ทัศนะใหม่ ๆ ของการสร้างความรู้ จนถึงปัจจุบัน การที่
สังคมศาสตร์โลกมุ่งพัฒนาแนวคิดทฤษฎีจนขาดความสมดุล กลายเป็นเงื่อนไข
ที่นำไปสู่ข้อเรียกร้องให้นักสังคมศาสตร์หันมาทำงานเชิงนโยบายและ
นวัตกรรมที่ตอบโจทย์ความต้องการของโลกร่วมสมัย การดิ้นรนของสังคมศาสตร์
สากลในแง่นี้ จึงดำเนินไปท่ามกลางการตั้งคำถามและการสำรวจตรวจสอบ
ตนเองอยู่เสมอ

หากเปรียบเทียบพัฒนาการของสังคมศาสตร์โลกเข้ากับ
สังคมศาสตร์ไทยในเชิงลำดับเวลา จะเห็นว่าช่วงเวลาที่สังคมศาสตร์โลกและ
สังคมศาสตร์ไทยเข้ามาสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นคือช่วงสงครามเย็นที่
บริบททางสังคมและการเมือง ซึ่งทั้งโลกและไทยเองต่างมีวาระเป็นของตนเอง
การแพร่หลายของสังคมศาสตร์สากลในสังคมไทยเกิดขึ้นภายใต้ความคิดว่าด้วย
การนำแนวคิดทฤษฎีแบบตะวันตกเข้ามาสู่การเรียนการสอนอย่างเป็นทางการ
ช่วงเวลาดังกล่าวสอดคล้องกันกับพัฒนาการของสังคมศาสตร์โลกภายใต้
สงครามอุดมการณ์ ข้อเรียกร้องต่อความรู้สังคมศาสตร์ขณะนั้นคือการศึกษา
สังคมโดยปราศจากอุดมการณ์ เป็นวิทยาศาสตร์ และเป็นวัตถุวิสัย อีกทั้งความรู้
สังคมศาสตร์ยังต้องนำไปสู่ชีวิตที่ดีของผู้คนในสังคม ที่ทางของสังคมศาสตร์
ในรัฐไทยจึงดำรงอยู่ในฐานะเครื่องมือที่จะนำพาสังคมไปสู่ความทันสมัย
หน้าตาของสังคมศาสตร์แบบนี้สะท้อนได้จากการเกิดขึ้นของ วช. ในรัฐบาล
จอมพลสฤษดิ์ ซึ่งหมายให้การศึกษาสังคมนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย
เพื่อการพัฒนาประเทศในยุคสงครามเย็น รูปแบบของสังคมศาสตร์แบบนี้
ดำรงอยู่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันผ่านหน่วยงานรัฐอย่าง สกว. ซึ่งบริบทของ
ชาติเปลี่ยนจากสนามรบของอุดมการณ์ทางการเมืองไปสู่สนามการค้าในภูมิภาค
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การวิจัยสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะแบบปฏิฐานนิยม
เป็นไปเพื่อตอบสนองต่อการนำผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์และการพัฒนา
เศรษฐกิจ จนกระทั่งบริบททางสังคมเปลี่ยนไปสู่สงครามการเมืองหลังการ

รัฐประหารเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2557 การที่รัฐทหารใช้ยุทธศาสตร์ชาติมากำกับกรอบการวิจัยผ่านกลไกการให้ทุนสนับสนุนการสร้างความรู้ผ่านหน่วยงานของรัฐ แสดงให้เห็นการแทรกแซงที่อำนาจทางการเมืองพยายามกำกับควบคุมการสร้างความรู้ที่สังคมศาสตร์ยังคงเป็นเครื่องมือสำหรับการพัฒนาชาติ ดังนั้นเอง ในขณะที่สังคมศาสตร์สากลพัฒนาต่อไป สังคมศาสตร์ไทยที่รัฐให้การสนับสนุนยังคงรูปอยู่ในลักษณะดังกล่าว

บริบททางการเมืองและสังคมเป็นปัจจัยสำคัญของการคงรูปสังคมศาสตร์ไทย อย่างไรก็ตาม แก่นความคิดเรื่องชาติไทยและความเป็นไทย ซึ่งดำรงอยู่ก่อนการมาถึงของสังคมศาสตร์ มีส่วนทำให้การรับความรู้สังคมศาสตร์จากโลกภายนอกเป็นการนำมาแต่เพียงรูปแบบและมุ่งใช้ประโยชน์เพื่อความเจริญของชาติ ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงรักษาความคิดเชิงลำดับขั้นและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองเอาไว้ สถานการณ์ทางการเมืองหลังการรัฐประหารเดือนตุลาคม พ.ศ. 2501 เป็นหมุดหมายสำคัญที่รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์นำข้าราชการนักวิชาการซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นนักวิชาการกลุ่มที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศเข้ามาเข้ามาช่วยเสริมอำนาจของรัฐบาลที่อิงอุดมการณ์แบบจารีตที่สมานความคิดเรื่องชาตินิยมและความเป็นไทยให้เข้มแข็ง ประกอบกับการแพร่ขยายเข้ามาของความรู้สังคมศาสตร์ตะวันตกที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้ถืออำนาจนำ ส่งผลให้การนำความรู้ไปใช้เป็นการมุ่งประโยชน์ด้านการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยโดยมีประเทศตะวันตกเป็นแม่แบบ สังคมไทยที่ถูกขับเคลื่อนเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่จึงเดินหน้าไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม อุตสาหกรรมและพาณิชย์ ไปพร้อมกับการสกัดกั้นลัทธิคอมมิวนิสต์ การนำความรู้ไปใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาประเทศและเศรษฐกิจผสมผสานกับความคิดเรื่องชาติไทยและความเป็นไทย กลายเป็นอุดมการณ์ที่รัฐเฝ้ามองการนำความรู้สังคมศาสตร์ไปใช้ประโยชน์สืบมาจนถึงบริบทของสงครามการค้าและสงครามการเมือง

สังคมศาสตร์ไทยที่รัฐสนับสนุนไม่ใช่สังคมศาสตร์ทั้งหมดที่เป็นอยู่ในโลกวิชาการ ในขณะที่การศึกษาสังคมศาสตร์ในโลกวิชาการมีการถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์ ตลอดจนทำงานร่วมกับสังคมส่วนรวมในลักษณะต่าง ๆ แต่กลับไม่ค่อยได้รับการสนับสนุนมากนัก สังคมศาสตร์ไทยแบบที่รัฐสนับสนุนผ่านระบบวิจัยมักมุ่งประโยชน์ด้านการพัฒนา โดยเฉพาะการแปลงความรู้เป็นนโยบายเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ การให้ความสำคัญกับประโยชน์ของสังคมศาสตร์ในลักษณะดังกล่าว นำไปสู่การมองไม่เห็นคุณค่าแบบอื่น ๆ ของสังคมศาสตร์ การดำรงอยู่ของสังคมศาสตร์ในแง่จึงถูกตั้งคำถามทั้งในแง่การดำรงอยู่ การเข้าถึงความเป็นจริง ตลอดจนความสมดุลของการสร้างความรู้สังคมศาสตร์เอง การมุ่งสร้างความรู้เพื่อประโยชน์ด้านการพัฒนา นำไปสู่ปัญหาด้านการขาดแคลนข้อมูลพื้นฐาน หากเปรียบเทียบกับสังคมศาสตร์โลกที่เรียกร้องให้ผลิตสร้างความรู้เชิงนวัตกรรมและข้อเสนอเชิงนโยบายที่สัมพันธ์กับสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำซึ่งเป็นผลมาจากการสำรวจตรวจสอบผลของการพัฒนาในช่วงเวลาปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าในขณะที่สังคมศาสตร์ตะวันตกวางอยู่บนฐานการสำรวจตรวจสอบตนเอง ตลอดจนวิพากษ์วัฒนธรรมวิชาการบนหอคอยงาช้างจนนำไปสู่ข้อเรียกร้องให้นำสังคมศาสตร์ไปใช้ประโยชน์สังคมศาสตร์ของไทยมีแนวโน้มมุ่งตอบสนองความต้องการของรัฐมาตลอด โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาประเทศ แนวทางของสังคมศาสตร์ที่สอดคล้องต้องกันกับการพัฒนายังได้รับการสนับสนุนมากกว่าแนวทางอื่น ๆ โดยเฉพาะสังคมศาสตร์แบบปฏิฐานนิยม ซึ่งในวงวิชาการตะวันตกมีข้อถกเถียงเรื่องนี้อย่างยาวนานแล้ว อย่างไรก็ดี หากจะเปรียบเทียบกับแนวทางการวิจัยของไทยในปัจจุบันวางอยู่บนการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์เหมือนกับข้อเรียกร้องในปัจจุบันของสังคมศาสตร์สากล แต่กระนั้นก็เป็นประโยชน์ที่รัฐตั้งเป้าหมายเอาไว้ ไม่ใช่มาจากการวิพากษ์และสำรวจตรวจสอบตนเอง ตลอดจนความต้องการของสังคมโดยรวมแต่อย่างใด โดยรูปการณ์นี้ สถานะความรู้ของการวิจัยสังคมศาสตร์ไทยจึงวางอยู่บนด้านตรงข้ามของสังคมศาสตร์ตะวันตก ที่พยายามไต่ลงจากหอคอยงาช้างมาทำงานสาธารณะทั้งในเชิงเป้าหมายและวิธีการ

ในขณะที่สังคมศาสตร์ไทยมุ่งทำงานด้านการพัฒนาเพื่อตอบสนองต่อรัฐทำงานสาธารณะเพื่อไปถึงตัวชี้วัดความสำเร็จเชิงตัวเลขที่รัฐวางไว้บนหอคอย โดยขาดแคลนแนวคิด ทฤษฎี ความเข้าใจพื้นฐานตลอดจนการวิพากษ์ของสังคมไทยเอง

เชิงอรรถ

- ¹ บทความนี้เขียนจากส่วนหนึ่งของรายงานวิจัยโครงการการสำรวจภูมิทัศน์ความรู้ด้านสังคมศาสตร์เพื่อสนับสนุนการพัฒนากระบวนทัศน์ศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.)
- ² บทความนี้ตระหนักถึงความหลากหลายของสาขาวิชาในหมวดหมู่ของสังคมศาสตร์ แต่บทความจะกล่าวถึงสังคมศาสตร์ในภาพรวมแบบเอกพจน์ ทั้งนี้ การกล่าวถึงสังคมศาสตร์แบบดังกล่าวไม่ใช่การปฏิเสธความสนใจ แนวคิดทฤษฎี และปริณิชนของความรู้ในหมวดหมู่ของสาขาวิชาที่แตกต่างกัน ตลอดจนข้อโต้แย้งระหว่างกันภายในสังคมศาสตร์เอง
- ³ สภาวิจัยสังคมศาสตร์ก่อตั้งขึ้นภายใต้บรรยากาศการพัฒนาอุตสาหกรรมของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นผลให้สภาวิจัยแห่งชาติมุ่งเน้นการวิจัยแบบประยุกต์ภายใต้การสนับสนุนการวิจัยแบบวิทยาศาสตร์ (Rexmond 1978) ในขณะที่สาขาวิชาต่าง ๆ ของสังคมศาสตร์กำลังเติบโต ความร่วมมือในการวิจัยและระบบการจัดการการวิจัยนำไปสู่การเกิดขึ้นของสภาดังกล่าวในฐานะที่เป็นสื่อกลาง (Kuhlman 1928)
- ⁴ สายชล สัตยานุรักษ์ (2552) นิยามปัญญาชนสยามในฐานะผู้มีบทบาททางความคิดต่อสังคมไทย โดยอ้างอิง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี หลวงวิจิตรวาทการ พระยาอนุমানราชธน พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงศ์ประพันธ์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และสุลักษณ์ ศิวรักษ์
- ⁵ ในปี พ.ศ. 2531 และ พ.ศ. 2532 เศรษฐกิจไทยเติบโตสูงที่สุดในโลกโดยสูงถึงร้อยละ 13.2 ในปี พ.ศ. 2531 และสูงถึงร้อยละ 11.2 ในปี พ.ศ. 2532 และหลังจากเวียดนามถอนทหารออกจากกัมพูชาในปี พ.ศ. 2532 มูลค่าการค้าระหว่างไทยและเวียดนามเพิ่มจาก 119 ล้านบาทในปี พ.ศ. 2529 เป็น 3.5 พันล้านบาทในปี

พ.ศ. 2534 นับว่าเพิ่มสูงถึง 30 เท่า

- ⁶ เอกสิทธิ์ หนูหนักดี (2563) อธิบายว่า เมื่อพัฒนาการทางการเมืองของไทยมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น กระบวนการผลักดันนโยบายของข้าราชการนักวิชาการไม่อาจดำเนินการผ่านเครือข่ายผู้มีอำนาจในวงแคบได้อย่างที่เคยเป็น ส่งผลให้คนเหล่านี้ต้องออกจากระบบราชการจนนำไปสู่การเกิดขึ้นของคลังสมองในฐานะหน่วยงานอิสระ ในแง่นี้ แม้หน่วยงานที่เกิดขึ้นจะมีความอิสระในตัวเอง แต่อุดมการณ์ของข้าราชการนักวิชาการยังคงดำรงอยู่ในสถาบันดังกล่าว
- ⁷ จากฐานข้อมูลงานวิจัยของ สกว. ระหว่างปี 2553 – 2562 มีเพียงปี พ.ศ. 2558 เท่านั้นที่งานวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ภายใต้การให้ทุนสนับสนุนมีความโดดเด่น โดยสัมพันธ์กับสถานการณ์ทางสังคมร่วมสมัย นั่นคือการรัฐประหารโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ คือ งานวิจัยของประจักษ์ ก้องกีรติ คือ *ศีลธรรมของความรุนแรงและความรุนแรงของศีลธรรมในวิกฤตประชาธิปไตยไทย (2556-2557)* (2558) และงานวิจัยของสมชาย ปรีชาศิลป์ คือ *การเมืองเชิงตลาดและการละทิ้งรัฐธรรมนูญของไทย (2558)* โดยหากเปรียบเทียบช่วงเวลาใกล้เคียงกัน จะพบว่างานวิจัยที่สัมพันธ์กับสถานการณ์ทางสังคมมักไม่ได้รับการให้ทุนสนับสนุน อาทิ *การสร้าง ความเข้าใจและถอดบทเรียนการฝ่าวิกฤตกรณีมหาอุทกภัย ปี พ.ศ. 2554 จากประสบการณ์ของภาคประชาชนผู้ประสบภัย* (2555) โดย จุลนิ เที่ยนไทย และ *ความจริงเพื่อความยุติธรรม : เหตุการณ์และผลกระทบจากการสลายการชุมนุม เมษา - พฤษภาคม 53* (2555) โดย พวงทอง ภวัครพันธุ์
- ⁸ สกสว. จัดทำแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมของประเทศตาม พรบ. สภานโยบายการอุดมศึกษาวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2562 มาตรา 44(3) โดยแผนในช่วงปี 2563-2565 ประกอบด้วยยุทธศาสตร์การพัฒนา กำลังคน ยกกระดับสถาบันความรู้ และระบบนิเวศด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม การวิจัยและสร้างนวัตกรรมเพื่อตอบโจทย์ท้าทายของสังคม การวิจัยและสร้าง นวัตกรรมเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน พร้อมทั้งยกระดับการพึ่งพาตนเอง ในระดับประเทศ และการวิจัยและสร้างนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่และ ลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ขณะที่แผนในช่วงปี 2566 -2570 ประกอบด้วย ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจไทย การยกระดับสังคมและสิ่งแวดล้อม การพัฒนา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีการวิจัยและนวัตกรรมขั้นแนวหน้า รวมถึงการพัฒนากำลังคน และสถาบันด้านวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- เก่งกิจ กิติเรียงลาภ. (2562). *เขียนชนบทให้เป็นชาติ: กำเนิดมานุษยวิทยาไทย ในยุคสงครามเย็น*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ (บก.). (2564). *สืบทฤษฎี สาววิถีคิด: การเดินทางของมานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- คณะนักสังคมศาสตร์ไทย. (2530). *วิกฤติทางปัญญา*. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- จี. วิลเลียม สกินเนอร์. 2499. *ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคมศาสตร์ใน สังคมศาสตร์กับประเทศไทย: ประมวลบทความว่าด้วยสังคมศาสตร์ สาขาต่าง ๆ และการนำสาขาวิชานี้มาใช้ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานค้นคว้า มหาวิทยาลัยคอร์เนลล์.
- จุลณี เทียนไทย. (2555). *การสร้างความสำเร็จและถอดบทเรียนการฝ่าวิกฤต กรณีมหาอุทกภัย ปี พ.ศ. 2554 จากประสบการณ์ของภาคประชาชน ผู้ประสบภัย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2527). *เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต*. นนทบุรี: สร้างสรรค์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2538). *วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาร์ลส์ คายส์. (2549). *มานุษยวิทยาว่าด้วยเรื่องเมืองไทยและการศึกษา ความขัดแย้งในสังคมไทย*. ใน *วัฒนธรรมไร้คติ ชีวิตไร้ความรุนแรง เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ณัฐพล ใจจริง. (2563). *ขุนศึก ศักดินา และพญาอินทรี: การเมืองไทยภายใต้ระเบียบโลกของสหรัฐอเมริกา 2491-2500*. นนทบุรี: ฟาเดียวกัน.

ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2558). *ศีลธรรมของความรุนแรงและความรุนแรงของศีลธรรมในวิกฤตประชาธิปไตยไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

พวงทอง ภาวิครพันธุ์. (2555). *ความจริงเพื่อความยุติธรรม: เหตุการณ์และผลกระทบจากการสลายการชุมนุม เมษา - พฤษภาคม 53*. กรุงเทพฯ : ฟาเดียวกัน.

พัทธา สายหู. (2516). *กลไกของสังคม*. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.

ยศ สันตสมบัติ. (2539). *ประเวศ วะสี อาจารย์แพทย์ผู้เยียวยาสังคม*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สมชาย ปรีชาศิลปกุล. (2558). *การเมืองเชิงตุลาการและศาลรัฐธรรมนูญของไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สายชล สัตยานุรักษ์. (2552). *10 ปัญญาชนสยาม*. กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุ๊กส์
สำนักงานสภานโยบายการวิจัยและทุนวิจัยทางสังคมศาสตร์.
กรุงเทพฯ: สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี.

เสนอท์ จามริก. (2542). *สังคมไทยกับการพัฒนาที่ก่อปัญหา*. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
เสรี พงศ์พิศ. 2527. *คาทอลิกกับสังคมไทย: สืบทอดราชแห่งคุณค่าและบทเรียน*.
กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกลบอลคิดทอง.

อคิน รพีพัฒน์. (2523). *ชีวิตและจุดจบของสลัมกรุงเทพฯ แห่งหนึ่ง*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา.

อติคม คุณาวุฒิ (บก.). (2559). *วิถีวิจัยในมหาสมุทรความรู้*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2555). *ถกความคิดสังคมศาสตร์ในสังคมไทย*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2555). *ทวนคลื่นความคิดถึงศตวรรษไทยศึกษา*.
เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อนันท์ กาญจนพันธุ์. (2558). *เหลียวหลังแลหน้า: พัฒนาการของสังคมศาสตร์ในประเทศไทยกับการเชื่อมต่อสู่วงวิชาการโลก. ใน จักรกระแสสังคมศาสตร์: รวมบทความวิชาการ 50 ปี สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเชียงใหม่. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.*

เอกสิทธิ์ หนูหนักดี. (2563). *สถาบันคลุมสมอง: กายวิภาคการเมืองของที่ดีอาร์ไอ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.*

ภาษาอังกฤษ

Adorno, T. & Horkheimer, M. (1944). *Dialectic of Enlightenment*. New York: Social Studies Association Inc.

Barthes, R. ([1964] 1973). *Elements of Semiology*. New York: Hill and Wang.

Baudrillard, J. (1994). *Simulacra and Simulation*. Michigan: University of Michigan Press.

Bell, D. (1960). *The End of Ideology: On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties*. New York: Free Press.

Benedict, R. (1946). *The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture*. Massachusetts: Houghton Mifflin.

Borofsky, R. & De Lauri, A. (2019). Public Anthropology in Changing Times. *Public Anthropology*. 1(2019): 3-19.

Burawoy, M. (2005). For Public Sociology. *American Sociological Review*. 70(1):4-28.

Capra, F. (1982). *The Turning Point: Science, Society, and the Rising Culture*. New York: Simon and Schuster.

Castells, M. (1996). *The Information Age: Economy, Society and Culture*. Oxford: Blackwell.

- Clifford, J. & Marcus, G. (eds.). (1986). *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. California: University of California Press.
- Court, D. (2020). *A Brief History of Knowledge for Social Science Researchers*. New York: Routledge.
- Deleuze, G. & Guattari, F. ([1980] 1988). *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Bloomsbury Publishing.
- Derrida, J. (1978). *Writing and Difference*. Chicago: University of Chicago Press.
- Durkheim, E. 1897. *Suicide: A Study in Sociology*. New York: The Free Press.
- Foucault, M. ([1970] 1994). *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*. New York: Vintage Press.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Haraway, D. ([1985] 1991). *A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century*. New York: Routledge.
- Heidegger, M. ([1954] 1977). *The Question Concerning Technology*. New York: Harper & Row.
- Keynes, J. M. (1919). *The Economic Consequences of the Peace*. London: Macmillan & Co. Limited.
- Kuhlman, A. F. (1928). The Social Science Research Council: Its Origin and Objects. *Social Forces*. 6(4): 583-588.
- Kuhn, T. S. (1962). *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.

- Latour, B. (2005). *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. New York: Oxford University Press.
- Lemert, C. (2016). *Social Theory: The Multicultural, Global, and Classic Readings*. New York: Routledge.
- Levi-Strauss, C. ([1958] 1963). *Structural Anthropology*. New York: Basic Books.
- Lyotard, J.-F. ([1979] 1984). *The Postmodern Condition*. Manchester: Manchester University Press.
- Marcus, G. & Fischer, M. (1986). *Anthropology as Cultural Critique: An Experimental Moment in the History of Social Sciences*. Chicago: University of Chicago Press.
- Marx, K. & Engel, F. (1848). *Communist Manifesto*. Moscow: Progress Publishers.
- Merton, Robert K. (1938). Social Structure and Anomie. *American Sociological Review*. 1(1): 672-682.
- Mills, C. W. (1959). *Sociological Imagination*. New York: Oxford University Press.
- Morgan, L. H. ([1877] 1964). *Ancient Society*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Parsons, T. (1937). *The Structure of Social Action*. New York: McGraw Hill.
- Porter, T. M. & Ross, D. (2003). Introduction: Writing a History of Social Science. In *The Cambridge History of Social Science: The Modern Social Science*, Theodore M. Porter & Dorothy Ross (Eds.). Cambridge: Cambridge University Press.

- Rexmond, C. (1978). *The National Academy of Sciences: The First Hundred Years, 1863-1963*. NAP.
- Schwandt, T. A. (2001). *Dictionary of Qualitative Inquiry*. California: Sage.
- Spicer, E. H. (1946). The Use of Social Scientists by the War Relocation Authority. *Applied Anthropology* 5(2): 16–36.
- Turner, S. (2013). What Can We Say about the Future of Social Science? *Anthropological Theory*. 13(3): 187-200.
- Tyler, E. B. ([1871] 2010). *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wallerstein, E. (2004). *World-Systems Analysis*. North Carolina: Duke University Press.
- Weber, M. ([1905] 2001). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. Routledge Classics. London, England: Routledge.